

KENTSEL SİYASET LİTERATÜRÜNÜN TÜRKİYE YAZIMINDAKİ SERÜVENİ: POLİTİK EKONOMİ VE KURUMSALCI YAKLAŞIMLARIN ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRMESİ

Osman SAVAŞKAN¹

Çiğdem AKSU ÇAM²

Özet

Bu makale, Türkiye’de 2000 sonrası artan kentsel siyaset çalışmalarını geliştirmiş ve geç sanayileşmiş ülkelerle ilgili uluslararası literatürü göz önünde bulundurarak, iki ana yaklaşım temelinde analiz etmektedir. Türkiye’deki politik ekonomi temelli yaklaşımlar, neoliberalizm, kentsel kriz, devletlerin yeniden ölçeklendirilmesi gibi teorik bağlamlardan yola çıkarak özellikle büyükşehirlerdeki kentsel dönüşüm, özelleştirme, soylulaştırma, kamu-özel sektör işbirlikleri gibi konulara odaklanmıştır. Türkiye’nin tarihsel özgün koşullarının ve kentsel siyaseti şekillendiren aktörler arasındaki güç ilişkilerinin önemini altını çizen bu çalışmalarda genel vurgu kapitalizmin neoliberal aşamasındaki genel eğilimlerine yapılmıştır. Merkezi ve yerel yönetimler arasında değişen güç ilişkileri, büyükşehir belediye sistemi, belediye meclisleri, yerel yönetim mekanizmaları gibi temalarsa, kentsel siyasetin kurumsal mimarisini çalışanlar tarafından ele alınır. Bu literatürde de kurumları, formel yapılarının ötesinde enformel ilişki ağları, normlar, güç ilişkileri ve tarihsel arka planıyla ele alan çalışmalar zayıf kalmıştır. Bu makale, Türkiye’deki kentsel siyaset literatürünü, geç sanayileşmiş ülkelerle ilgili politik ekonomi yönelimli güncel araştırmaları ve Türkiye’de gecekondulaşma çalışmalarının mirasını göz önünde bulundurarak tartışmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kentsel Siyaset, Politik Ekonomi, Neoliberalizm, Kurumsalcılık, Gecekondu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yerel Yönetimler Bölümü, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0683-3006>

² Dr. Öğr. Üyesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6328-1290>

THE JOURNEY OF URBAN POLITICS LITERATURE IN TURKEY: A CRITICAL ANALYSIS OF POLITICAL ECONOMY AND INSTITUTIONALIST APPROACHES

Abstract

This article analyzes the urban politics literature in Turkey after 2000 on the basis of two main approaches, by engaging with different studies of urban politics in both developed and late industrializing countries. The political economy approach widely focuses on themes like urban transformation, gentrification, and public-private partnership in metropolitan cities, basing on theoretical frameworks of neoliberalism, urban crises, and state rescaling. This literature underlines the importance of historical conditions peculiar to Turkey in shaping of urban spaces and power relations among political actors and primary emphasis remains on general trends of capitalism during its neoliberal phase. Secondly, scholars studying the institutional architecture of urban politics focus on themes, such as the reconfiguration of intergovernmental power relations, structure of the metropolitan municipal system, municipal councils, and local governance mechanisms. This literature however misses studies considering institutions as informal relationship networks, norms and power relations beyond their formal structures and taking historical background in consideration. This article aims at discussing the urban politics literature in Turkey by engaging with the recent political economy based studies on late industrializing countries and legacy of *gecekondu* studies in Turkey.

Keywords: Urban Politics, Political Economy, Neoliberalism, Institutionalism, Gecekondu

Giriş

1980 sonrası kentleşmenin hızlanması, üretim yapısında yaşanan değişimler sonucu sanayinin yeni mekânlara doğru kayması, kentsel ekonominin ve kentsel rantın önem kazanması ve yerel yönetimlerin güçlenmesi, devlet müdahale biçimlerinde ve siyasal alanın kendisinde önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, kentsel siyaset önem kazanmış, farklı mekânsal düzeylerde merkezi ve yerel yönetimler, iş dünyası başta olmak üzere diğer hükümet dışı aktörler arasında zaman zaman müzakereye zaman zaman da çatışmaya dayalı yeni bir güç mücadelesi başlamıştır. Bu durum da kentsel siyaset çalışmalarının ele aldığı temaların, konuların, kapsadığı coğrafyalar ve uygulama alanlarının genişlemesine ve farklı disiplinlerden araştırmacıların kentsel siyaset konularına ilgi duymasına neden olmuştur. Bu genişleme, kentsel siyaset üzerine hazırlanmış derleme eserlere bakıldığında da net bir şekilde görülür (Davies ve Imbroscio, 2009; Mossberger, Clarke ve John, 2012).

Kentsel siyasetle ilgili çalışmaların geleneksel olarak iki koldan ilerlediği iddia edilebilir. 1960 sonrasında hakim olan Marksist kent teorilerinin ve bunlara dayalı saha çalışmalarının günümüzde de kentsel siyaset alanında etkisi devam etmektedir. Kentsel siyasetin kapitalizmin krizi bağlamında okunması, düzenleme (*regulation*) teorisi, neo-liberalizm eleştirileri, yeniden-ölçeklendirme gibi yaklaşımlar sadece sanayileşmiş değil, geç sanayileşmiş toplumdaki kentleşme ve kentsel siyaset dinamiklerini de açıklamak için sıklıkla başvurulan kuramsal çerçevelerdir. Bu çerçeveler, genel olarak kapitalizmin özel olarak da neoliberal politikaların yarattığı mülksüzleşmeye, eşitsizlik ve sosyal dışlanmaya, ekolojik yıkıma, karar alma mekanizmalarının giderek teknokratlaşmasına tepki olarak ortaya çıkan kentsel toplumsal hareketleri ve toplumsal hareketlerin kent hakları temelindeki taleplerini analiz etmek için de kullanılır. Bu kuramsal çerçeveler, aralarında farklar olsa da, kentsel süreçleri daha çok politik ekonomi yönelimli bir yaklaşımla ele almaya çalışır. Diğer yandan, 1980 sonrasında gelişen “yeni kurumsalcılık” (*new institutionalism*) kentsel siyaset alanında etkili olmaya başlar. Farklı yönetim kademeleri (merkezi, bölgesel, yerel) arasındaki ilişkilerin örgütlenme biçimleri, metropoliten yönetim, bölge-kentlerin ortaya çıkışı ve yöneti(şi)mi kentsel iktidar çalışmalarının araştırma konuları arasına girer. Bu çalışmalar kurumsal yapıların, en az sermaye birikim rejimi ve aktörler arası müzakereler kadar kentsel siyaset süreçlerini etkilediklerini gösterir. Bununla birlikte bu iki temel yaklaşım, çok da birbirine temas etmeden ilerler. Örneğin, kentsel siyaseti şekillendiren kurumsal faktörleri öne çıkaran yaklaşımlar kentsel toprak, kentsel dönüşüm, soylulaştırma gibi politik ekonominin konularını ihmal eder. Bu durum özellikle geç sanayileşmiş ülkelerle ilgili siyaset bilimi alanında yapılan çalışmalar için geçerlidir (Post, 2018).

Son yıllardaysa, 2000 sonrası kentleşmenin başlıca taşıyıcısı durumundaki Brezilya, Çin, Güney Afrika, Hindistan gibi geç sanayileşmiş ülkeler üzerine yapılan çalışmalar hem kentsel siyasetle ilgili çalışmaların coğrafi alanını genişletmiş hem de literatürde hakim olan paradigmalara önemli katkılarda bulunmuştur. Bu süreç içerisinde alanın önde gelen dergileri ve yayınevleri geç sanayileşmiş ülkelerin kentsel deneyimleriyle ilgili peşi peşine özel sayılar hazırlar ve kitaplar basar. Sayıları giderek artan ve aynı ülke içinde ya da farklı özellikler taşıyan ülkeler arasında karşılaştırmalı şekilde yapılan bu çalışmalar temelde iki koldan ilerler. Bunlardan ilkinin, küreselleşme süreçlerinin ve neoliberalizmin etkisini geç sanayileşmiş ülkelerinin kentsel tarihsel mirasının ve ülke içi siyasi faktörlerin etkileşimi içinde ele alan politik ekonomi yönelimli yeni çalışmalar oluşturur. Geç sanayileşmiş ülkelerle ilgili çalışmaların diğer bir kanadınıysa politik ekonomi yönelimli çalışmaların “Anglosakson temelli kuram ve yaklaşımlardan” yola çıkarak “Batı dışı toplumların” deneyimlerini göz ardı ettiğini iddia eden ve alternatif bir kuramsal çerçeve öneren post kolonyal çalışmalar meydana getirir (Robinson, 2011; Roy, 2009; Roy ve Ong, 2011).

Türkiye’deki kentsel siyaset çalışmaları ise ağırlıklı olarak 1960’lı yıllarda önem kazanır ve gecekondulaşma ve gecekondulaşma etrafında gelişen ilişki ağlarına odaklanır. 1980 sonrasında ve 2000’li yıllardan itibaren, Türkiye’de kentsel siyaset çalışmalarında artış görülür, farklı disiplinlerden araştırmacılar hem kurumsal hem de politik ekonomi yönelimli çalışmalarıyla alana ilgi göstermeye başlar. Bu ilgi artışı üç nedene bağlanabilir. İlk olarak, kamu yönetimi reformu çalışmaları kapsamında yerel yönetim yasaları değişir ve yerel, gerek sermaye birikimi gerek sosyal politika rejimleri açısından önem kazanır. İkinci olarak, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarıyla birlikte kentleşme ve özellikle arsa/konut politikalarındaki değişim araştırmacılar için yeni çalışma alanları açar. AKP döneminde ekonomi politikaları için kentsel mekân son derece önemli hale gelir. Bu değişimle birlikte gündemimize giren “kentsel dönüşüm” kavramı ve olgusu, bugün de alanda yapılan çalışmalar içinde önemli yer tutar. Son olarak, yerel ekonomik değişimler ve iş çevrelerinin dönüşümü özellikle Anadolu kentleri üzerine bir yazının oluşmasını sağlar.

Bu çalışma, 2000 sonrası sayısı giderek artan kentsel siyasetle ilgili çalışmaları, Türkiye gibi benzer tarihsel gelişimi olan geç sanayileşmiş ülkelerle ilgili yapılan politik ekonomi yönelimli araştırmaları ve Türkiye’de gecekondulaşma olgusuna odaklanan çalışmaların tarihsel mirasını göz önünde bulundurarak tartışmayı amaçlamaktadır. Bu makale, kentsel siyaset çalışmalarının bütününe dair betimleyicilik ve kapsayıcılık iddiası taşımamaktadır. Onun yerine, alanda öne çıkan temalar, çalışmaların inşa edildiği yöntemler,

teorik varsayım ve kabuller, zaman içerisindeki tematik devamlılıklar ve değişimler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma Türkiye’de kentsel siyaset literatürünü politik ekonomi ve (yeni) kurumsalcı yaklaşımlar içinde değerlendirmektedir. 2000 sonrası Türkiye’deki politik ekonomi temelli kentsel siyaset çalışmalarının benzer teorik varsayımlardan hareket eden geç sanayileşmiş ülkelerle ilgili çalışmalarla eleştirel diyaloga girmesinin alanyazına önemli katkıları olacağı düşünülmektedir. Kurumsalcılık temelinde ilerleyen çalışmalarsa, formel yapıların ötesinde enformel ilişkileri, kurumların işleyişindeki normları, kurumların tarihsel gelişim süreçlerini analizlerine dahil ettiğinde, yeni kurumsalcılığın getirdiği açılımları yakalayabilecektir. Bu çalışma, her iki yaklaşımın ortaya koyduğu analizleri, dayandıkları temelleri değerlendirirken herhangi birinin daha güçlü, doğru sonuçlara vardığı iddiasında değildir. Çalışmanın amacı, Türkiye kentsel siyaset literatürünü 1950’lerden itibaren gözden geçirip, belirli dönemlerde öne çıkan yaklaşımların ve ele alınan temaların güncel uluslararası yazın içinde nerede durduğunu ve ne yönde gelişebileceğini tartışmaktır.

Bu makale, giriş ve sonuç bölümleri dışında dört ana başlıktan oluşmaktadır. Öncelikle, kentsel siyasetle ilgili literatürde hakim olan politik ekonomi ve kurumsalcı yaklaşımların temel varsayımları tartışılmaktadır. Devamında, Türkiye’deki kentsel siyaset literatürünün tarihsel mirası, öne çıkan çalışmalar üzerinden analiz edilecektir. Üçüncü bölüm, 2000 sonrası Türkiye’de artan kentsel siyaset çalışmaları ve ortaya çıkan temaları ortaya koymakta, dördüncü bölüm bu çalışmaları eleştirel bir şekilde ele almaya çalışmaktadır. Sonuç bölümü, makalenin temel argümanlarını ve katkılarını özetleyip, kentsel siyaset çalışmalarının değerlendirilmesini sunmaktadır.

Yerel veya kentsel terimlerin kullanılması, ABD ve Avrupa çıkışlı çalışmaların farkından kaynaklanır. Amerikan literatürü tarihsel olarak kentsel siyaset kavramı üzerinden gelişmiş, Avrupa temelli çalışmalardaysa uzun süre yerel siyaset terimi kullanılmıştır. Bu çalışmada merkezi devlet başta olmak üzere çeşitli “yerel-üstü aktörün” de “yerel düzeyde” karar alma süreçlerini etkilediğini göz önünde bulundurarak ve daha kapsamlı olduğu düşünülerek kentsel siyaset kavramı tercih edilmiştir.

1. Kentsel Siyaset Literatürünün Seyri: Teorik Varsayımlar, Temalar, Devamlılıklar ve Dönüşümler

1.1. Politik Ekonomi Yönelimli Yaklaşımlar: Temel Argümanlar

Kentleri siyasi güç ilişkilerini öne çıkararak anlama çabasının tarihi 1950'lerde ABD'de kentsel siyasal iktidarın oluşumunu çoğulculuk veya seçkinlik temelinde açıklayan siyaset bilimi kaynaklı örnek çalışmalara kadar götürülebilir (Şengül, 2009). Amerikan kentsel siyasal sistemin incelemelerine dayanan bu iki teori temel olarak kentsel kararların belirlenmesinde etkili olan toplumsal grupları analiz etmeye çalışır. Bu bağlamda, seçkin teoriler, yerel düzeydeki iktidar ilişkilerine belirli bir ekonomik grubun yön verdiğini iddia ederken (Hunter, 1953); çoğulculuk yaklaşımını benimseyenler, kararların farklı çıkarılara sahip farklı toplumsal gruplar arasındaki pazarlık ve müzakere süreçlerinin ürünü olduğunu ileri sürer. Bu yaklaşıma göre, her bir kentsel meseleyle ilgili farklı karar-alma süreçleri işler ve bu süreçleri farklı güç kaynaklarına sahip çeşitli aktörler etkiler. Bir başka deyişle, ekonomik gücü elinde bulunduran seçkinlerin kentle ilgili her türlü kararda etkili olduğu önceden verili olarak kabul edilemez (Dahl, 1961).

Kentsel siyasete ilişkin güncel çalışmaları büyük ölçüde etkileyen yaklaşımlar kendini 1970'li yıllarda göstermeye başlar. Henri Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey gibi isimler ilk çalışmalarını bu dönemde kaleme alırlar. 1960'lı yılların toplumsal koşullarından ve düşünce ortamından etkilenen bu teorisyenler, Marksist teorilerden yola çıkarak bir kentsel siyaset analizi geliştirirler ve toplumsal aktörlerin kendilerinden ziyade aktörlerin davranışlarını ve kendi aralarındaki müzakere süreçlerini belirlediklerini düşündükleri yapısal koşulları öne çıkarırlar (Şengül, 2009). Böylece Marksist analizi mekânsallaştırarak 1960'lı yılların siyasal ve ekonomik koşullarına göre yenilerler. Örneğin Castells (1977), yapısalcı Marksist devlet teorilerinden yola çıkarak, kentleri emeğin yeniden üretim alanı ve kolektif tüketimin mekânı olarak tanımlar. Castells'e göre, devlet kapitalist sistem içerisindeki çelişkilere ve krizlere tüketim süreçlerine müdahale ederek karşılık verir. Dolayısıyla, tüketim alanlarının düzenleyicisi ve finansörü olarak emeğin yeniden üretimini sağlayan devlet, kapitalist üretim biçiminin sürdürülmesine hizmet eder. Devletin tüketim süreçlerine müdahalesi kentsel siyasetin alanına girer ve bu süreçler devlet eliyle örgütlendiği için kolektiftir. Çünkü konut, toplu ulaşım, altyapı yatırımları gibi emeğin yeniden üretimini sağlayacak olanaklar büyük ölçüde mekânsallaşmıştır (Castells, 1977).

1980 sonrası yerel yönetimlerin sosyal politikalara ayırdıkları kaynakların azalması ve daha fazla sermaye yanlısı politikalar izlemeye başlaması, li-

teratürde yerelleşme süreçlerini büyük ölçüde belirlediği düşünülen küreselleşme merkezli analizlerin ve emeğin yeniden üretimi yerine Harvey'in üretim süreçlerini öne çıkaran çalışmalarının ön plana çıkmasına neden olur.

2000'li yıllara kadar yapılan çalışmalarda neoliberalizm kavramına pek rastlanmaz. Onun yerine küreselleşme terimi tercih edilir. Küreselleşme kavramının kullanılmasının yaygınlaşmasında Friedman (1986) ve Sassen (1991) gibi teorisyenlerin etkileri önemlidir. Aralarında farklar bulunsa da Friedman'ın ve Sassen'in analizleri ve bu analizlerden yola çıkan çalışmalar, 1980 sonrası uluslararası düzeyde yeni bir iş bölümünün oluştuğunu ve bu iş bölümü içerisinde bazı kentlerin küresel akışlarda öne çıktığını ampirik olarak gösterir. Bu kentlerin ekonomisinin temel itici gücünü çok uluslu şirketlerin yönetim merkezleri ve bu yönetim merkezleri etrafında genişleyen finans-sigortacılık-reklamcılık gibi sektörler oluşturmaktadır. Küresel süreçler, büyük ölçüde küresel sermayenin tercihlerine belirlenmektedir ve bu süreç ulus-devletlerin önemini giderek azaltmıştır.

2000'li yıllardan itibaren eleştirel sosyal bilim yapmaya çalışanlar, neoliberalizm kavramını kullanmayı tercih ederler. Küreselleşme terimiye bir olgu olarak "tarafsız" bir şekilde kullanılır olur. Neoliberalizmin, kentsel siyaseti analiz etmek için merkezi bir yer işgal etmesinde Harvey'in çalışmaları önemlidir. Harvey de analizine tıpkı Castells gibi kapitalist sistemde sermaye birikim süreçlerinin, içsel çelişkilerinin kaçınılmazlığını ve krize eğilimli olması durumlarını varsayarak başlar. Harvey'e göre, aşırı birikim krizlerini aşmanın bir yolu fazla sermayenin mekâna sabitlenerek (*spatial fixes*) soğurulmasıdır. Kapitalist sermaye döngüsünün birinci çevrimi olan sanayide yaşanan bir kriz, sermayenin ikinci çevrime, yani mekâna, üretim için gerekli tesislerin, tüketim için konut alanlarının, sermayenin etkinliğini artırmak için otoyol, demiryolu, havaalanı, liman yapılmasıyla aşılmaya çalışılır (Harvey, 1984). Harvey, 1945 sonrası ABD'de ortaya çıkan banliyöleşme süreçlerinden, 2000 sonrası konut kredilerindeki artış ve ardından gelen krize kadar geniş bir yelpazedeki ekonomik ve toplumsal olayları bu çerçeveden yola çıkarak analiz eder. Kentlerin, kapitalist sistemin işleyişinde çok önemli bir işlevi vardır ve kentlerle ilgili süreçleri de temel olarak sermaye birikim rejimindeki dönüşümler belirler (Harvey, 2010).

Harvey'e göre neoliberalizm olarak adlandırılacak radikal dönüşümler, sermaye sınıfının sınıfsal bir projesidir (Harvey, 2005). Smith, soylulaştırmayla ilgili tartışmalarında sermaye sınıfının işçi sınıfına dönük "rövanşist" politikalarından bahsederek Harvey'in teorisini radikalleştirir (2002). Jessop (1997; 2006), Brenner (2004), Brenner ve Theodore (2002), Peck ve Tickell (2002) ve Gough (2004) gibi yazarlar da kentlerde yaşanan dönüşümlerin ve yerel yönetimlerin ön plana çıkışının arkasındaki temel faktörün sermaye birikim rejimindeki değişikliklerle ilgili olduğu konusunda Harvey'in görüşlerini

paylaşırlar ve Harvey'den yola çıkarak “neoliberal şehircilik” kavramsallaştırmasına yönelirler. Bu yazarlara göre, neoliberalizm ekonomik ve siyasi bir proje olduğu kadar kentlerle de ilgilidir (Genç, 2018). Neoliberalizmi kendi içinde sayısız çelişkilerle dolu, doktrinle uygulamanın çoğu zaman farklılaştığı ve tarihsel faktörlerin etkili olduğu bir süreç olarak ele alırlar ve neoliberalizm yerine neoliberalleşme kavramını kullanmayı tercih ederler (Brenner ve Theodore, 2002; Brenner, Peck ve Theodore, 2010). Söz konusu süreç ulus devletler ve diğer politik aktörler arasındaki müzakereler ve çatışmalar tarafından da şekillenmektedir. Dolayısıyla, kentsel siyaseti etkileyen aktörler sadece sermaye kesimiyle sınırlı değildir.

Harvey ve Harvey'den esinlenen çalışmalar, daha çok büyük kentlerde makro düzeydeki gelişmeleri analiz etmek için elverişli bir teorik arka plan oluşturur. Diğer taraftan 1980'lerin ortalarından itibaren kentsel siyaset disiplinine orta düzeyde (*mezo level*) konuları analiz etmek üzere önemli katkılar da yapılır. Ortaklık, işbirliği, koalisyon gibi kavramlar ve kentsel karar-alma süreçlerinin farklı toplumsal gruplar tarafından oluşturulan koalisyonlar tarafından yönlendiriliyor olması fikri, literatürde yeniden önem kazanır. Bu bağlamda politik ekonomi yönelimli Logan ve Molotch'un “kentsel büyüme aygıtı” teorisi (1987) yeniden gündeme gelir ve yapısal Marksist analizlere orta ölçekli düzeyde işlevsel kavramsallaştırmalar sunar.

Kentsel büyüme aygıtı teorisi, analizine Marksist alanda oldukça referans verilen kullanım ve değişim değeri kavramlarına başvurarak başlar. Kentsel büyüme koalisyonu, kent arazilerinin değişim değerini öne çıkaran sermayedarlar, inşaat sektörü, arazi geliştiricileri, emlak ve mimari gibi alanlardaki profesyonellerden oluşan rantiyeye sınıfı tarafından oluşturulur. Yerel yönetimler ve kentte yer alan üniversiteler, medya başta olmak üzere diğer aktörler de kendi çıkarları ile büyüme aygıtının temel üyelerinin çıkarları birleştiği ölçüde bu koalisyona katılırlar. Koalisyonda farklı aktörler olabilir, ama bu aktörleri bir araya getiren ve kaynaklarını seferber etmelerini sağlayan unsur, kentin ekonomisinin büyümesinin istenmesidir. Bu durum koalisyon içerisinde sermaye kesimlerini ayrıcalıklı hale getirir (Logan ve Molotch, 1987).

Sonuç olarak politik ekonomi yönelimli çalışmalar, kentsel siyaseti şekillendiren aktörler ve aktörler arası güç ilişkilerini etkileyen yapısal faktörleri ve ekonomik, sosyal, yerel üstü süreçleri ön plana çıkararak kentsel siyasetin sınırlarını oldukça genişletmiştir.

1.2. Kurumsal Yapılar ve Kentsel Siyaset

1980'li yıllara kadar kentsel siyaset alanındaki kurumsal yaklaşım, yerel yönetim kurumlarının, bunların iç yapısını oluşturan meclis, yürütme organı

ve ofislerinin, bunların birbiriyle ilişkisinin ve seçim sisteminin nitelikleri gibi formel kurumsal yapıların incelenmesiyle sınırlı kalır. Sonrasındaysa, yeni açılımlarla genelde siyaset bilimi ve kentsel siyaset alanlarında kendine yenden önemli bir yer bulur. Bu açılımlar, bir yandan zaman içerisinde kurumlarda yaşanan dönüşümü tanıırken diğer yandan analiz birimi olan “kurumların” tanımını genişleterek “yeni kurumsalcılığı” (*new institutionalism*) geliştirir. Buna göre, sadece formel ve yasal düzenlemeler çerçevesinde oluşturulmuş yapılar “kurum” olarak ele alınmaz, enformel normlar, roller, ilişki ağları, uygulamaya yönelik ilkeler de sağlam bir yapıya sahip “kurumlar” olarak kabul edilir. Yeni kurumsalcılar, bu formel kurallar ve yapılar ile enformel anlaşmalar ve düzenlemelerden oluşan kurumların barındırdığı değerler ve güç ilişkileriyle ilgilenirler. Bu kurumların bireysel davranışları nasıl belirlediği ve sınırlandığını, bireylerin de bu yapıların kuruluşunu ve dönüşümünü nasıl etkilediklerini analiz ederler (Davies ve Trounstone, 2009; Lowndes, 2009, 2001). Öte yandan, kurumsalcılığın eski ve yeni biçimleri önemli bir ortak iddiayı paylaşır: Siyasal davranışı siyasal yapılar belirler ve siyasal yapılar normatif ve tarihsel süreçlerle iç içedir (Lowndes, 2009).

1980’lerin sonlarından itibaren artan bir şekilde kentsel siyaset araştırmacılarının ilgisi yerelde oluşmuş ve belirli bir istikrara sahip ağlar, kamu-özel ortaklıkları, rejimler ya da koalisyonlara yönelir. Bununla birlikte alanda “yönetişim” yaklaşımını benimseyen çalışmalar artar. Bu yönde gelişen akademik ilginin kentsel siyasal süreçlerini analitik incelemeye tabi tutabilmesi için kurumsalcı teorinin genel çerçevesine gereksinim duyulur (Lowndes, 2001; Pierre, 1999). Kentsel siyaset çalışmalarında öne çıkan üç temel yeni kurumsalcı yaklaşımdan bahsedilebilir: (1) rasyonel tercih, (2) sosyolojik yaklaşım, (3) tarihsel kurumsalcılık (Davies ve Trounstone, 2012). Rasyonel tercih teorisyenleri bireysel davranış ve siyasal çıktılar üzerine test edilebilir öngörülerde bulunmayı amaçlarlar. Bazıları kurumları tercihleri, davranışı, eylemleri ve sonuç olarak çıktılarını önceden belirlenmiş sınırlamalar olarak ele alır. Diğerleri içinse kurumlar doğrudan aktörler tarafından yaratılmıştır. Bu bakış açısı rasyonel tercih yaklaşımının formel ve enformel kurumlara uygulanabildiğini gösterir, ancak bu yaklaşım çoğunlukla formel kurumlar üzerine yoğunlaşır. Rasyonel tercih yaklaşımı çoğunlukla ABD’deki kentsel siyaset bağlamında çalışılmıştır.

İkinci olarak, “kentsel rejim analizi” ve “yönetişim”, kurumsalcı gelenek içerisindeki sosyolojik yaklaşımın kentsel siyaset alanında önde gelen kancasını oluşturur. Sosyolojik analizler, kurumların farklı toplumsal kesimlerin paylaştığı ortak normlar sayesinde oluştuğu fikrine dayanır. Kentsel siyaset alanında bu yaklaşım siyasal gücün (iktidarın) toplumda dağılmış olduğu ve yönetme kapasitesinin farklı kaynakları harekete geçirebilecek koalisyonları oluşturmaya bağlı olarak oluştuğunu savunur. Örneğin, kentsel yönetişim

kavramsallaştırmasını kurumsalcı teoriyle ilişkilendiren çalışmasında Pierre (1999), birer ideal-tip olarak sunduğu farklı kentsel yönetim modelleri belirler: işletmeci (*managerial*), korporatist (*corporatist*), büyümeyi destekleyici (*progrowth*) ve refah odaklı (*welfare*) yönetim. Bu modellerin her birini dört temel değişken temelinde açıklar: yönetime dahil olan katılımcılar, modeli niteleyen temel hedefler, bu hedeflere ulaşmak için kullanılan temel araçlar, her bir modelin en yaygın çıktıları. Her bir yönetim modeli farklı politika hedefleri, kültürel değerler ve tekrar eden siyasal tutum örüntülerine sahip kümelerdir ve her birinin kendine özgü dış bağlılıkları vardır. Yazar, yerel yönetimlerin yönetim modeli içindeki rolüne de vurgu yapar. Kentsel yönetimde yerel yönetimler yönetim ilişkisine belirli bir gündemle ve bu gündemi gerçekleştirmek amacıyla dahil olur. Bu siyasal ve örgütsel amaçlarına ulaşma çabasını ulusal siyasal gelenekler, politika alanının ve kentsel politik ekonominin nitelikleri sınırlandırır. Dolayısıyla, yönetimin yapısı –hangi aktörlerin dahil olduğu ya da dışlandığı, hedefe ulaşmak için kullanılan araçların seçimi– değerlerden bağımsız değildir; siyasal değerlere gömülüdür ve bu değerleri yeniden üretir.

Diğer taraftan kentsel yönetim, sadece kentsel siyasi gücün aldığı biçimin görgül bir analizi olarak değil, 1970'lerin sonlarından itibaren devlet-piyasa-toplum arasındaki ilişkilerde gözlenen değişim çerçevesinde de içeriklendirilir. Örneğin Kjaer (2009) yönetimi, iktidarın merkezden yukarıya, ulus-üstü birimlere doğru ve aşağıya, yerinden yönetim birimlerine doğru hareket ederken aynı zamanda dışarıya –küresel ve yerel sivil toplum aktörlerine– doğru kaymasını ifade eden “otorite göçü” kavramıyla tanımlar. Aynı olguyu Peters ve Pierre (2001) “çok katmanlı yönetim” olarak adlandırır. Bu kavram sadece farklı yönetim kademelerindeki kurumlar arasındaki ilişkileri değil, farklı kademelerde gerçekleştirilen yönetim süreçleri arasındaki ilişkileri de kapsar. Yerel yönetim kademesinde oluşturulan bir yönetim sisteminin (bir ilişki ağı, koalisyon ya da ortaklık şeklinde ortaya çıkan kentsel yönetimin) ulus-üstü kademe yürütülen bir yönetim sistemi ile doğrudan ilişki kurması “çok-katmanlı yönetim” kapsamında değerlendirilebilir. Buna örnek olarak, Avrupa Birliği (AB) düzeyinde geliştirilen komitelere, örgütlenmelere ya da danışma kurullarına yerel ya da bölgesel yönetimlerin katılabilmesi, ulus-üstü bu yapılanmalar ile ortak hedefler belirleyip stratejiler geliştirmelerinin mümkün olması ve AB'nin çeşitli programlar ve mali araçlar aracılığıyla bölgesel/yerel birimlere kaynak aktarabilmesi verilebilir. “Kentsel yönetim” de bu bağlamda çıkar, politika ve stratejilerini, hiyerarşik yönetim kademelenmesi dışında, uluslararası ve ulus-üstü kademe savunma kapasitesine sahip kentsel düzeyde oluşturulan yönetim (yönetim+ağ ilişkileri/ortaklık/koalisyon/koordinasyon) modelini ifade eder.

Kentsel siyaset alanında sosyolojik kurumsalcı yaklaşım içerisinde öne çıkan ikinci kavramsallaştırma, kentsel siyaseti farklı kentsel grupların, yerel ve yerel-üstü kurum ve aktörlerin oluşturduğu koalisyonlar üzerinden okuyan kentsel rejim analizidir. Stone, kentsel rejim analizinin en kapsamlı örneğini sunduğu çalışmasında (1989) Atlanta kentsel siyasetine kırk yılı aşkın bir dönem boyunca hâkim olan bir “yöneten koalisyon”un (*governing coalition*) oluşturduğu bir kentsel rejim gözlemler ve özelliklerini ortaya koyar. Stone kentsel rejimi, “yöneten kararların (*governing decisions*) alınmasını ve uygulanmasını sağlamak amacıyla kamu kurumları ile özel çıkarların bir araya gelerek oluşturduğu enformel oluşumlar” olarak tanımlar ve koalisyona kamu ve özel aktörlerin dâhil olması gerektiğini belirtir (Stone, 1989: 4, 179). Rejim biçimini alan yöneten koalisyonlar mutlaka iş dünyasından katılımcılar içerir. Stone bunu “sistemik güç” (*systemic power*) olarak adlandırır. Dolayısıyla, kentsel rejim belirli bir politik ekonomik yapı içerisinde ortaya çıkar. Stone, politik ekonomik yaklaşımlar kapsamında aktardığımız “kentsel büyüme aygıtı” teorisini bir kentsel rejim türü olarak değerlendirir. Yönetim koalisyonu aktörleri arasındaki işbirliğine dayanan enformel ilişki kentsel rejimi bir arada tutan unsurdur. Rejimi oluşturan taraflar arasındaki karşılıklı ve örtük anlaşmaların yasal düzenlemelerden ve formel sözleşmelerden daha etkili olduğu vurgulanır. Bir kentsel rejim, belirli bir kararı vermek için bir araya gelen herhangi bir enformel grubu ifade etmez; yöneten kararların alınmasını sağlayan kurumsal kaynaklara erişimi olan görece istikrarlı enformel bir grubu işaret eder. Öte yandan, “rejim” kavramının Avrupa temelli çalışmalarda kullanılması tartışmalıdır. Kjaer (2009), Avrupa’daki kentsel siyasetin işleyişini “rejim” ile değil, “yönetişim” analizi ile açıklamanın daha uygun olacağını öne sürer. Rejimi yönetişimden ayıran en önemli fark, belirli bir politika hedefine ulaşmak için oluşturulan koalisyonun uzun süreli gözlenebilmesidir. Yönetişim yaklaşımındaysa belirli politika çıktılarına ulaşmak için *ad hoc* (geçici) olarak bir araya gelen toplumsal gruplar söz konusudur. Bu anlamda yönetişim yaklaşımı çoğulculuğa yaklaşırken, kentsel rejim bir sistemik gücün varlığını tanıdığı için seçkinciliğe yaklaşır, aynı zamanda politik ekonomik bir okuma sunar.

Üçüncü olarak, kent çalışmalarında tarihsel kurumsalcılık ağırlıkla sosyo-ekonomik ve siyasal gelişim örüntülerinin nasıl kurulduğuna ve sürdüğüne odaklanır ve toplumsal yapıların ve asimetrik güç ilişkilerinin devamını sağlayan tarihsel süreçlere önem verir. Tarihsel kurumsalcılara göre günümüzün güç çatışmaları önceki dönemlerin çatışmalarının mirasçısı olan kurumlar -kurallar ve anlaşmalar- tarafından düzenlenir (Davies ve Trounstine, 2012).

Tarihsel kurumsalcı gelenek içerisinde belirli kavramsallaştırmalar analizin merkezini oluşturur. Bunların başında patika bağımlılığı (*path-dependency*) gelir. Benzer güçlerin dünyanın herhangi bir yerinde benzer sonuçlar doğuracağı ön kabulünün reddine dayanan bu kavramsallaştırmaya göre toplumsal güçler, belirli bir durumun çoğunlukla geçmişten alınan bağlamsal unsurlarına göre yönlendirilir. Bu unsurların başında kurumlar gelir. Kurumlar, tarihsel gelişmeleri bir dizi “patikayı” seyredecek şekilde yönlendiren temel faktörlerdir (Hall ve Taylor, 1996: 941). Böylelikle, başka politika “patikaları” tarihsel sürecin belirli bir döneminde alternatif oluşturamayacak şekilde elenmiş olur. Geçmişte yapılan tercihler, eylemler gelecekte bazı tercihleri olanaksız kılarken, bazı yöndeki tercihleri, eylemleri olası kılar. Dolayısıyla, tarihsel kurumsalcı yaklaşımda “patika bağımlılığı” kurumsal değişimlerden çok kurumların nasıl ve hangi örüntülerle, zaman içerisinde işlevlerini kaybetmeler dahi, varlıklarını sürdürdüğüne odaklanır. “Patika bağımlılığını” vurgulayan analizler sıklıkla tarihin seyrini değiştiren “kritik dönemeçleri” (*critical junctures*) tespit etmeye yönelir. Kurumların devamlılığı, önemli kurumsal değişimler meydana geldiğinde ve bunun sonucunda tarih yeni bir patikaya doğru seyretmeye başladığında, başka deyişle “kritik dönemeçlerde” kesintiye uğrayabilir (Hall ve Taylor, 1996: 942). Bu dönüm noktalarını belirleyen tercihler aktörler / bireyler tarafından bilinçli olarak yapabileceği gibi öncül koşullar (kurumlar) aktörleri / bireyleri belirli tercihleri yapmaya yönlendirebilir. Diğer taraftan, kritik dönemeçler altta yatan toplumsal çelişkiler ya da krizlerin sonucu olarak da analiz edilebilir (Collier ve Collier, 2002: 27). Örneğin, yerinden yönetimi güçlendiren reformlar merkezi yönetim aktörlerinin belirli bir politika tercihini ortaya koymalarıyla başlar ve sonuçta kentsel siyaset kurumunu -siyaset yapma biçimini- değiştirir; yerel yönetimlere yeni bir yetkinin devredilmesi, yeni politika “patikalarının” oluşmasını sağlayabilir. Eğer bir araştırmacı bu yönde bir sonuca ulaşırsa, yetki devrini yapan yasal düzenlemenin yapıldığı tarihi bir “kritik dönemeç” olarak değerlendirebilir. Diğer bakış açısıysa, kritik dönemeçleri aktörlerin / bireylerin açık iradelerinin sonucu olarak değil, toplumsal güçlerin çatışması sürecinde bir sonuç olarak ele alır. Bu bakış açısına yakın analizler, kurumların nasıl sürdürüldüğüne değil, kurumsal değişimlerin altında yatan toplumsal süreçlere odaklanır ve “diyalektik kurumsalcılık” olarak da adlandırılır (Davies ve Trounstone, 2012).

Kentsel siyaset alanyazınında özellikle “patika bağımlılığı” kavramsallaştırması temelli tarihsel kurumsalcı yaklaşım karşılaştırmalı politika çalışmalarında kabaca son yirmi yıldır dikkat çeker. Bu kapsamda planlama (Sorenson, 2015), konut politikaları (Bengtsson, 2012; Kemeny, 1995), kentsel yönetim modellerinin gelişimi (Davies, 2004), yerinden yönetim reformları (Falleti, 2010) üzerine ülke farklılıklarını ya da kurumsal değişimleri açıklamaya yönelik analizler örnek olarak verilebilir. Bu analizlerde küreselleşme, neoliberalleşme gibi ortak makro süreçlerin farklı ülkelerde nasıl ve neden

farklı biçimlerde tezahür ettiği ya da ne gibi farklı politika çıktıları ürettiği tartışılır.

2. Türkiye’de Kentsel Siyaset Çalışmalarının Dünü

Türkiye’de kentsel siyaset çalışmalarının temeli II. Dünya Savaşı sonrasında antropolog ve sosyologlar tarafından gerçekleştirilen saha çalışmalarıyla atılır (Boran, 1945; Kıray, 1964; Yasa, 1966). 1970’lere gelindiğinde Ozan-kaya’nın (1971) ve Kili’nin (1978) köyde değişen ekonomik koşulların yol açtığı toplumsal değişme ve yerel iktidarın oluşumu ve değişimi üzerine çalışmalarını alanın öncülleri olarak kabul edilebilir.

Öte yandan, II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye kentlerinde kırdan gelen yoğun göçün yarattığı yeni kentleşme dinamikleri beraberinde yeni toplumsal ilişkiler, hareketler ve siyaset yapma biçimi getirir (Keleş, 2018). Bu olgunun kentsel siyaset literatürüne katkısı 1960’ların başlarından itibaren gelişen gecekondular çalışmaları olur. Bu çalışmaların öncülleri arasında Türkiye’nin planlı kalkınma yaklaşımına geçişle birlikte Birinci Kalkınma Planı’nda şehirleşme, göç ve gecekondular konularının ele alınmasına paralel olarak başta İmar ve İskân Bakanlığı olmak üzere kamu kurumlarınınca yaptırılan araştırmalar bulunur (Gençay, 1962; Yörükhan, 1968; Yasa, 1966). Gecekondular, gecekondular bölgelerinin toplumsal özellikleri, buraların toplumsal ve mekânsal dönüşümü ve gecekondular etrafında oluşan dayanışma ağları ve siyasi ilişkiler günümüze kadar kentsel siyaset alanyazınının başta gelen konularını oluşturmaya devam eder. Kentsel siyasete yerleşen kollamacı ilişkiler, göç ve gecekondular araştırmalarının ortak konusunu oluşturur. Kente yeni göçenler, gecekondular nüfus kentte tutunma mücadelelerinde klientelizm, hamilik, patronaj, himayecilik veya kollamacılık olarak adlandırılan bu dikey ilişkilerden faydalanır. Kırsal modelde toprak ağası ile köylü arasında görülen geleneksel himayeci ilişki, Türkiye’de cumhuriyetle birlikte modernleşen ve şehirleşen yeni devlette, siyasi aygıt benzeri işleyişle karakterize olan patronaj ve klientelist ilişkilere dönüşür (Güneş-Ayata, 1992). Türkiye’de kollamacı siyaset geleneksel kökenleri olmakla birlikte şehirleşen toplumda da varlığını sürdürebilmiştir. 1950’lerden itibaren gecekondular nüfusunun, oy potansiyelini kentsel mekâna yerleşmede pazarlık aracı olarak kullanması, kent ekonomisinde örgütlenemese de mahalle ölçeğinde hemşeri dernekleri, mahalle güzelleştirme dernekleri aracılığıyla örgütlenmesi ve bu yolla siyasal destek bulması, kollamacı siyasal ilişkiler sayesinde gecekondular mahallelerine altyapı yatırımlarının artması ve giderek gecekondular bölgelerinin ticarileşmesi söz konusu yazımın ele aldığı başlıca temalardır (Buğra, 1998; Erder, 1996; Güneş-Ayata, 1991; Kıray, 2007; Kurtoğlu, 2004; Schüller, 1998; Şenyapılı, 2016; Tekeli,

2010). Erder, gecekondunun ticarileşmesinin toplumsal tabakalaşma açısından da anlam taşıdığına dikkat çeker. Buna göre; gecekondunun ticarileştiği bir ortamda, gecekondulaşmanın kendisi bazı grupların devingenlik kazanmasına uygun bir ortam hazırlar. Bu nedenle gecekondularını homojen grupların yoğunlaştığı alanlar olarak görmek artık mümkün değildir (Erder, 1996: 289). Işık ve Pınarcıoğlu'nun, ilk olarak 2001'de yayınlanan, İstanbul'un Sultanbeyli ilçesinde gerçekleştirdikleri alan araştırmasının da gösterdiği gibi gecekondular, kente önceden gelmiş göçmenlerin sonradan gelen kesimler ve diğer ayrıcalıksız gruplar üzerinden zenginleşmelerini sağlayan ilişki ağları yaratmıştır. Gecekondunun ticarileşmesiyle birlikte, ilk göç edenlerin yararlandıkları dayanışmacı ilişkiler yerini eşitsiz güç ilişkilerine bırakır. Arsa işgali, arsanın bölünerek el değiştirmesi ve konut yapımı döngülerine baştan dahil olabilenler büyük kazançlar elde edip, toplumsal hayatın örgütlenmesini belirlemişler ve hatta siyasette konum edinmişlerdir. Diğer yandan, 1980 sonrası kente gelenler “nöbetleşe yoksulluk” sisteminin en altında kalmışlar ve sistemin kaybedenleri olmuşlardır. Kente önceden gelen her kuşak, daha sonra gelenlere “yoksulluklarını devrederek” kentte tutunma stratejisi geliştirirler (2018). Sonuç olarak, “kendine yardım” (*self-help*) niteliği taşıyan gecekondular, ticarileştikçe bu niteliğini kaybeder, üretim ve tüketim süreçlerine dâhil olan aktörler çeşitlenir, buna bağlı olarak kentsel siyasal sistemle olan ilişkisi de değişir.

3. 2000 Sonrası Türkiye’inde Kentsel Siyaset Çalışmaları

Bu bölümde Türkiye yazınındaki politik ekonomi yönelimli ve kurumsalcılık temelli kentsel siyaset çalışmaları analiz edilmeye çalışılacaktır. Bindiği üzere 1980 sonrası tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yerel yönetimler önem kazanır. Uluslararası yazında bu durumun başlıca nedeni olarak devletin küçülmesiyle ilişkili neoliberal ekonomik ve sosyal politikalar gösterilir. Diğer taraftan Avrupa’da yerel yönetim reformları AB bütünleşme sürecinin bir parçasıdır. Avrupa bütünleşme sürecinde bu reformlar bazı ülkelerde ekonomik krizden çıkış için bir reçete olarak sunulurken (İtalya), örneğin İspanya’da faşizm sonrası demokratikleşme sürecinin önemli bir ayağını oluşturur. Türkiye içinse bu dönem, askeri darbe sonrasında bir yandan sivilleşme-demokratikleşme, bir yandan da (neo)liberal ekonomi politikalarının bir unsuru olarak gelişir.

Aşağıdaki tabloda, bu tartışmalar göz önüne alınarak, 1980 sonrası Türkiye’inde genelde kamu yönetimi, özelde yerel yönetimler reform süreçlerini yönlendiren unsurlar ve yerel yönetimlerin (kentlerin) öneminin hangi ulusal ve uluslararası koşullar ve dinamikler içerisinde arttığı ve bu gelişmelerin kentsel siyaset literatürüne yansımaları gösterilmektedir. Bu bağlamda, 1984

yılında Büyükşehir Belediye Kanunu'nun çıkarılması ve bu belediyelere ek mali olanaklar ve yetkiler tanınması ve 1985'te imar yetkisinin belediyelere devredilmesi önemli dönüm noktaları sayılabilir. Yine, 1980 sonrası kentsel toprakların değer kazanması, finans, sigortacılık, bankacılık, reklamcılık gibi hizmet sektörlerinin sanayinin yerini almaya başlaması kentsel siyasetin kapsamını, konularını ve kentsel siyaseti şekillendiren aktörlerin tutumlarını, beklentilerini ve çıkarlarını değiştirir. Bütün bu değişiklikler, büyük ölçüde İstanbul başta olmak üzere büyük kentlerde yoğunlaşır. Türkiye'de kentsel siyaset çalışmaları böylelikle büyük kentlere odaklanır.

2000 sonrası dönemse iki alt dönemde incelenebilir. Kabaca ilk on yılda, yerel yönetim yasalarındaki değişiklikler ve AB bütünleşme sürecinin getirdiği uyum yasaları ve uygulamaları üzerine gerçekleştirilen çalışmalar literatürde ağırlıktadır. Söz konusu çalışmalar bir yandan yerelleşme, yönetim, demokratikleşme eksenlerinde ele alınırken diğer yandan devletin yeniden ölçeklendirilmesi tezi üzerinden politik ekonomik analizlerin konusunu oluşturur. Bu dönemde kentsel dönüşüm de yazında yer almaya başlasa da, bu olgunun öne çıkması, özellikle 6306 sayılı "Afet Yasası" tartışmalarıyla birlikte, 2000'lerin ikinci on yılında olur. Bu dönemde "çılığın projeler", büyük ölçekli projeler, HES projeleriyle belirginleşen inşaat odaklı büyüme politikalarını neoliberalleşme ekseninden okuyan yazın artar. Bu yazın, özellikle 2013 Baharında yaşanan Gezi Parkı olayları ve HES, nükleer karşıtı oluşumlar gibi çevre hareketlerinin ivme kazanmalarının sonucu olarak, kentsel kriz, kent hakkı ve toplumsal hareketler temelli çalışmalarla kesişir.

Tablo 1: Türkiye'de Yerel Yönetimin Dönüşümü ve Kentsel Siyaset Çalışmaları

<i>Dönem</i>	<i>Ulusal dinamikler</i>	<i>Uluslararası /ötesi dinamikler</i>	<i>Politika araçları</i>	<i>Literatüre yansımaları</i>
<i>1984-1999</i>	<ul style="list-style-type: none">• Darbe sonrası sivil hükümet (ANAP) ve demokratikleşme çabaları• Ekonomik liberalizasyon• Kürt sorunu• Gecekondu meselesi ve imar afları	<ul style="list-style-type: none">• AB süreci (1996 Güm-rük Birliği, 1999 adaylık süreci, Katılım Ortaklığı Belgeleri, Ulusal Programlar)• Devletin küçülmesi tartışmaları• 1996 HABITAT II Konferansı	<ul style="list-style-type: none">• 3030 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (1984)• 3194 sayılı İmar Kanunu (1985)• 1988-1991 Kamu Yönetimi Araştırma Projesi'nde (KAYA) yerel yönetim yetkilerinin artırılması önerisi	<ul style="list-style-type: none">• Yasal ve kurumsal değişikliklerle ilgili tanımlayıcı çalışmalar• Yerelleşme-sivilleşme / demokratikleşme tartışmaları• Gecekonduların dönüşümü üzerine çalışmalar• Küresel kent kavramsallaştırması

Dönem	Ulusal dinamikler	Uluslararası /ötesi dinamikler	Politika araçları	Literatüre yansımaları
2000 sonrası	<ul style="list-style-type: none">• Tek parti (AKP) hükümetleri• Kürt sorunu• Deprem / doğal afetler ve kentsel dönüşüm• İnşaat sektörü odaklı ekonomik büyüme• Yıkım / tahribat / yapılaşma karşıtı çevreci hareketler	<ul style="list-style-type: none">• AB müzakeresi süreci ve sonrasında askıya alınması• Küresel piyasa ve akışlarla bütünleşme• 2008 küresel ekonomik kriz	<ul style="list-style-type: none">• 5216 BŞB Kanunu (2004)• 5393 Belediye Kanunu (2005)• 5302 İl Özel İdaresi Kanunu (2005)• 5779 İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun (2008)• 5449 Bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması (2006)• Kentsel dönüşüm politikasıyla ilgili yasal düzenlemeler (5393,5366, 6306 sayılı kanunlar)• 6360 sayılı kanunla BŞB kanununda değişiklik yapılması	<p>ması ve İstanbul'un küresel ekonomik düzene eklenmesi yapılan çalışmalar</p> <ul style="list-style-type: none">• Yönetişim eklenmiş yerelleşme-demokratikleşme/ sivil toplum/ katılımçılık tartışmaları• Yerelleşme-merkezileşme ekseninde yapılan çalışmalar• Neoliberal kentleşme odaklı büyük kent ve kentsel dönüşüm çalışmaları• Orta-ölçekli kentlerde mekânsal dönüşüm ve iş dünyasıyla ilgili artan çalışmalar• Kentsel kriz ve kentsel toplumsal hareketler üzerine çalışmalar

3.1. 2000 Sonrası Artan Politik Ekonomi Yönelimli Çalışmalar

1980 sonrası İstanbul'una odaklanan politik ekonomi yönelimli ilk çalışmalar, odağına küreselleşme ve küresel kent tartışmalarını alır. Bu çalışmalara göre, 1980 sonrası İstanbul, ulusal kalkınmacılık döneminin "azman sanayi kenti" olmaktan çıkarak "küresel kente" dönüşme çabalarının sancılarını çekmektedir. İstanbul'la ilgili yapılan çalışmalar, 1984 yılında İstanbul'a belediye başkanı seçilen Bedreddin Dalan'ın, İstanbul'u neoliberal küresel dünyaya eklemeye çabası içinde olduğunu sıkça dile getirir. Böylece İstanbul,

hem yabancı hem de büyük sermaye grupları için cazip hale gelir (Keyder ve Öncü, 1994; Keyder, 2013; Öncü, 1988). İstanbul’la ilgili çalışmalarda küresel kent literatürünün önemli temalarından olan sosyal ve mekânsal ayrışmalara da dikkat çekilir (Keyder, 2005; Kurtuluş, 2016).

Kentsel siyaset alanında 2000 sonrası artan çalışmalar, İstanbul’un literatürdeki ağırlığını perçinler. AKP’nin özellikle iktidarının ilk yıllarında piyasaya uyumlu bir İslam anlayışı geliştirerek, İstanbul’u küresel sermaye süreçlerine dahil ettiği sıkça vurgulanır. Bu çalışmalara göre AKP, İslam’ı ve İslamî değerleri piyasada pazarlanabilir birer “meta” haline getirmektedir (Karaman, 2013; Öncü, 2010; Tuğal, 2008). Keyder de İstanbul’un bu dönüşümünü iyimser bir bakışla karşılar. Kendisine göre, İstanbul’la ilgili çalışmalar kaçınılmaz olarak küresel kent literatürüne referans vermek durumundadır. İstanbul’un bu “başarılı” dönüşümü hükümet, iş dünyası ve sivil toplum örgütleri arasında kurulan bir nevi kentsel koalisyon aracılığıyla mümkün olmuştur. Merkezi hükümetin ve İstanbul’un aynı parti tarafından yönetiliyor olması ve Siyasal İslam kökenli bir partinin küreselleşmeye ve neoliberal kentleşmeye uyumlu politikalar yürütmesi bu süreci hızlandırmıştır (Keyder, 2015).

Diğer taraftan, İstanbul’un küresel piyasalarla bütünleşme süreci neoliberal kentleşme bağlamında eleştirel bir şekilde ele alınır. AKP döneminde gecekondulu bölgelerinde yaşanan kentsel dönüşüm ve yenilenme projeleri, altyapı ve toplu ulaşım yatırımları, merkezi hükümet eliyle yürütülen Üçüncü Köprü, Marmaray, Üçüncü Havaalanı, Avrasya Tüneli, Haliçport ve Galataport gibi mega projelerin etkisiyle İstanbul’la ilgili çalışmalar artar. Büyük ölçüde Harvey ve neoliberalleşme tartışmalarına dayanan çalışmalarda AKP’nin yerelleşme adımları, kamu-özel sektör işbirliğine dayalı projeler, İstanbul’un finans merkezi olması yönünde yapılan yasal değişiklikler önemli temalar olarak öne çıkar. Ayrıca çalışmaların çoğu, kentsel dönüşüm projelerinde merkezi hükümetin rolüne odaklanır. Bu bağlamda, Toplu Konut İdaresi’nin (TOKİ) artan yetkileri, mali kaynakları ve kentsel mekânın yeniden şekillendirmesindeki etkisi sıkça ele alınır. TOKİ aracılığıyla kentsel topraklarda özel mülkiyetin inşa edilmeye çalışıldığı vurgulanır. Bütün bunların sonucunda, AKP’nin İstanbul’da izlediği politikalarla neoliberal ekonomi politikaları arasında bağlantı kurulur. (Bartu Candan ve Özbay, 2019; Bartu Candan ve Kolluoğlu, 2008; Eder and Öz, 2012; Kuyucu ve Ünsal, 2010).

Kentsel dönüşüm projelerin yarattığı eşitsizlikler ve bu eşitsizliklere karşı oluşan tepkiler Harvey ve Lefebvre’in analiz çerçevelerine dayandırılarak analiz edilir. Kentleşmenin ve kentsel alana yapılan müdahalelerin hız kazanması, toplumsal hareketleri de kentselleştirmiştir. Neoliberal mülksüzleşmeye, doğanın tahribatına ve karar-alma mekanizmalarının teknokratlaşma-

sına dönük tepkiler ve kentsel dönüşüme karşı ortaya çıkan mahalle bazlı direnişler, hiç azımsanmayacak bir literatürün ortaya çıkmasına neden olur (Deniz, 2018; Kuyucu ve Ünsal, 2010). 2013'te yaşanan Gezi Parkı olayları üzerine değerlendirmeler bu literatüre önemli katkılar yapar. Gezi Parkı olayları sonrasında, kentsel kriz, toplumsal hareketler ve kent hakkı gibi kavramsallaştırmalar temelindeki çalışmalar giderek artar. Hareket devam ederken dahi dergiler bu konudaki analizlere, görüşlere geniş yer ayırır (Ör: Praksis Dergisi Ağustos 2013 Özel Sayısı). Gezi Parkı olaylarıyla ilgili azımsanmayacak sayıda uluslararası nitelikte kitap, derleme, makale yayımlanır (Özkırımlı, 2014; Gürcan ve Paker, 2015; Hemer ve Persson, 2017). Bu çalışmaların çoğu Gezi Parkı olaylarını politik ekonomi temelli kuramsal çerçeveyi takip ederek neo-liberal kentleşme-otoriter siyaset ilişkisi ve kentsel kriz bağlamında okur (Şengül, 2015; Bayırbağ ve Penpecioglu, 2017); analizlerini kent hakkı, müşterekler, kamusal alan / kamusal alan - yurttaşlık ilişkisi (Erensu ve Karaman, 2017; Yiğit Turan, 2017) gibi kavramsallaştırmalar üzerinden sunar. Gezi Parkı olaylarına neden olan siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmeler ve bu toplumsal harekete katılanların profili üzerinde de çalışmalar mevcuttur (Tuğal, 2013; Yörük ve Yüksel, 2014).

Öte yandan, İstanbul'daki dönüşümü neoliberalizm çerçevesinde değerlendiren çalışmalar bazı yazarlarca eleştirilir. Örneğin, Haliç bölgesinde yaşanan dönüşümü inceleyen Bezmez (2008), İstanbul'daki dönüşümün sadece neoliberalleşme ve kentsel girişimcilik (*urban entrepreneurship*) üzerinden anlaşılamayacağını savunur. Ona göre, Türkiye'de sermaye birikiminin yetersizliği, merkez-yerel ilişkilerinde merkezi hükümetin gücünü koruması ve seçmen siyasetinin etkili olmaya devam etmesi, kentsel dönüşümlerin sadece sermayenin çıkarları ve istekleri etrafında gerçekleşmemesine neden olmaktadır. Kuyucu (2014) da neoliberalizm kavramından esinlenen çalışmaların belirttiğinin aksine hukuk, mülkiyet ve ekonomik kalkınma arasında net bir ilişki kurulamayacağını belirtir. İstanbul'daki kentsel dönüşümlerin, özel mülkiyetin kesinliğinin yerine mülkiyet rejimindeki belirsizlikler ve muğlaklıklar sayesinde gerçekleşebildiğini iddia eder.

Son dönemde İstanbul odaklı çalışmalarla birlikte sanayinin yer değiştirmesi ve devletin yeniden ölçeklendirilmesine ilişkin Fordizm sonrası akımların altını çizen ve Anadolu kentlerindeki sosyal ve ekonomik değişimi analiz eden yeni bir literatür de ortaya çıkar. Bu çalışmalarda, merkezi ve yerel karar mercileri arasındaki ilişkileri biçimlendiren ve Anadolu kentlerindeki iş hayatını etkileyen siyasi faktörler ele alınır. Bu çalışmalar, belediyelerle sanayi ve ticaret odaları, üniversiteler başta olmak üzere farklı aktörler arasındaki işbirliğinin önemine dikkat çeker ve bunların yerel yönetim yapılarını ve bu yapıların ekonomik getirilere etkisini biçimlendirdiğini iddia eder (Ataöv ve Eraydın, 2011; Bayırbağ, 2010; Cengiz, 2013, Doğan, 2007). Kuyucu ve Danış

(2015), neoliberalleşmenin alamet-i farikası olarak nitelenen özelleştirme süreçlerinin kentsel siyasetteki güç mücadelesinden oldukça etkilendiğini gösterirler. Kuyucu ve Danış'ın çalışması, kentsel dönüşüm süreçlerini neoliberalleşme altında değerlendiren son dönem yazının kuramsal ve görgül olarak örtüşmediği tespitinden hareketle, Türkiye'de üç farklı kentteki Sümerbank fabrikalarının özelleştirilmesi ve dönüşümüne odaklanır. Kentsel rejim ve yönetim yaklaşımlarından yararlanarak neoliberal kentsel dönüşümün heterojen, bağlama dayalı ve çeşitlenmiş doğasına dikkat çeker ve dönüşüm sürecinin sonuçlanmasında yerel aktörlere ve bu aktörlerin geliştirdikleri ilişki ağlarının önemine vurgu yapar. Dolayısıyla, Kuyucu ve Danış'ın (2015) çalışması politik ekonomi ve kurumsalcılık temelli analizler arasında bir diyalog örneği sunar.

3.2. Türkiye'de 2000 Sonrası Kurumsalcılık Temelli Çalışmalar

Türkiye'deki kentsel siyaset literatüründe, 1980 sonrasında yerel yönetim kurumları üzerine yapılan çalışmalar da yoğunlaşır. Bunda bu dönemde imar yetkilerinin belediyelere devredilmesi, büyükşehir belediyelerinin oluşturulması gibi yasal-kurumsal düzenlemelerle birlikte gecekonduların belediyelerle ilişkiler aracılığıyla kentsel siyasette önemli aktörler durumuna gelmesi, kaynak dağıtımında yerel yönetimlerin oynadığı işlevin öneminin anlaşılması gibi unsurlar da etkili olur. Kurumsal düzenlemeler 2000'li yıllarda kamu yönetimi reformu çalışmaları kapsamında devam eder ve dolayısıyla yerel yönetim araştırmalarına ilgi artar. Bunlar arasında, reform(lar) sonrasında yerel yönetim yapısında yaşanan değişimleri, genellikle belediye ve büyükşehir belediye yönetimleri üzerine odaklanarak, metropol alanların yönetimi, demokrasi-katılım ilişkisi, hizmet sunumunda etkinlik, temsil, merkezileşme-yerelleşme tartışmaları, yerel meclislerin işleyişine etkileri çerçevesinde incele-yen çalışmalar dikkat çeker (Arıkboğa, 2009, 2014; Çınar vd., 2009; Çiner ve Zengin, 2019; Erder ve İncioğlu, 2008; Semerci, 2015). 1980 sonrasında, yerel meclisler, temsil ve karar-alma süreçlerine odaklanan çalışmalar (Çitci, 1989; Varol, 1989) 2000 sonrasındaki kurumsalcı çalışmaların öncülleri arasında gösterilebilir.

2000 sonrası yeni kurumsalcılık temelinde değerlendirilebilecek çalışmalar içerisinde yönetim yaklaşımının içerdiği yeni kavram seti üzerine gelişen araştırmalar da önemli yer tutar. 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Habitat II Zirvesiyle birlikte alanyazında öne çıkmaya başlayan "yönetişim" kavramsallaştırması, yerel demokrasinin hayata geçirilmesi için gerekli olan sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik, yapabilir kılma, şeffaflık, katılımcılık gibi bazı ilkelerle ilişkilendirilir. 1990'ların sonu, 2000'lerin başlarındaki yönetim re-

formu tartışmaları bu ilkeleri yaşama geçirebilecek önermeleri içerdiği düşünülen yönetim kavramı etrafında gelişir (Göymen, 2010, 2000; Yalçın-Riollet, 2019). Yönetişim yaklaşımına dayanan çalışmalar yönetişimi çoğunlukla sosyolojik kurumsalcılığın analiz çerçevesini kullanarak değil, uluslararası örgütler tarafından belirli uygulama ilkeleriyle birlikte önerilen, ideal bir yönetim biçimi olarak ele alır (Aydiner, 2019) ve bu ilkelerin uluslararası örgütler tarafından neoliberal ekonomik reformlar için şart koşulduğunu görmezden gelir (Güler, 2016). Bu ilkeler içerisinde katılımcılık, yerel demokrasi, yerel sürdürülebilirlik kavramlarını öne çıkaran, çoğunlukla kent konseyleri deneyimleri üzerinden gerçekleştirilen araştırmalar önemli yer tutar. Çelenk'in (2009), Türkiye'nin AB üyelik süreciyle birlikte girilen kamu yönetimi reformu çalışmalarını, yerel yönetim reformlarının ve merkez-yerel ilişkilerinin üzerinde durarak, sosyolojik kurumsalcı perspektiften inceleyen çalışması bu anlamda istisna oluşturur. Aksu Çam (2012), orta-ölçekli ve muhalefet partisine yönetilen Edirne'de farklı politika alanlarının kentin siyasi ve ekonomik koşulları çerçevesinde nasıl şekillendiğini ortaya koyarken analiz çerçevesi olarak kentsel rejim analizini kullanır.

2000 sonrasında da kentsel siyasetin kollamacı ilişkiler etrafında işleyişini açıklamayı amaçlayan saha araştırmaları göze çarpar. White (2007), Siyasal İslam'ın yerel örgütlenme pratikleri ve parti bağlarıyla ilgili çalışmasında imece ve himaye kültürünün Türkiye'de yerel (yerli) siyasetin temelinde bulunduğunu ifade eder. Yerel ağların partilerle ve sivil toplum örgütleriyle birlikte çalıştığı ve bir çok aktörün dahil olduğu otonom, taban hareketi niteliği gösteren İslamcı hareketi "yerli siyaset" olarak adlandırır. Bu nedenle bu hareket içindeki partilerin değişmesinin ya da kapanmasının önemi yoktur; devamı niteliğindeki her parti "yerli siyaseti" devam ettirecek geniş enformel ağlar üzerine kurulu toplumsal örgütlülüğü ve sermayeyi devralır. AKP ise iktidarda geçirdiği on altı yılda bu ağları pekiştirmiştir. Özellikle kamu ihaleleri ve taşeron sistemi üzerinden gerçekleştirilen kaynak dağıtımından bu enformel ağlara dahil geniş toplumsal kesimler yararlandığını gösteren çalışmalar mevcuttur (Buğra ve Savaşkan, 2015; Gürakar, 2019). Doğan (2019), belediyelerin, hem klientelist ilişkiler hem de partinin (AKP) mobilizasyonunu sağlamak için önemli bir ekonomik kaynak olarak işlediğini gösterir. Bununla birlikte bu çalışma, AKP'nin yerelin taleplerini yansıtan bir parti olmaktan giderek uzaklaştığını, yerel teşkilat yöneticilerinden belediye başkanı adaylarına kadar her konunun merkezi teşkilat tarafından belirlendiğini ortaya koyar. Doğan'ın çalışması klientelist ilişki ağlarının gücünü tartışarak kuramsal ve ampirik bilginin örtüşmesine örnek sunan bir katkı yapar.

Son dönemdeki klientelist ilişkiler üzerine sonuçlara varan kurumsalcı çalışmalara bir diğer örnek, Joppien'in (2018) Konya ve Eskişehir örnekle-

rinde Türkiye'deki belediyeçilik üzerine yaptığı araştırmadır. Türkiye'de belediye siyasetini halkın gündelik hayatının içinde kavramsallaştıran çalışma belediyeçiliğin öne çıkan niteliklerini belirler: topluluğun önemi, siyasi liderliğin paternalistik karakteri ve siyasetin kurumsal prosedürler yerine kişisel ilişkilere dayanması. Bu nitelikler Türkiye'de belediyeçilikte klientelist işle-yişin sürdürülmesini sağlar.

4. Türkiye'de Kentsel Siyaset Literatürünün Değerlendirilmesi

Kentsel siyasetin şekillenmesini gerek yapısal faktörleri gerek politik aktörlerin davranışlarını öne çıkararak analiz eden politik ekonomi yaklaşımı büyük ölçüde gelişmiş ülkelerinin deneyimlerinden yola çıkılarak temellendirilir. Son yıllarda geç sanayileşmiş ülke kentleriyle ilgili çalışmaların literatürde önemli bir yer tutmaya başlamasıyla, politik ekonomi yönelimli yaklaşımlar geç sanayileşmiş ülke deneyimlerini anlamak için de kullanılmaya başlanırlar.

Geç sanayileşmiş ülkelerin deneyimlerine odaklanan politik ekonomi yönelimli çalışmalar öncelikle bu ülkelerdeki yerel yönetimlerin, 1980'li yıllara kadar, gelişmiş ülkelerdeki benzerleri gibi bir işlev üstlenmediklerini vurgular. Gelişmiş ülkelerde yerel yönetimler merkezi devletle hiyerarşik bir ilişki içerisinde konut, eğitim, sağlık gibi ortak tüketim alanını oluşturan Keynesyen refah devleti uygulamalarını yürütmekteydi. Neoliberalleşmeyle birlikte bu sorumluluklarını terk ederek piyasa ve sermaye yanlısı politikalar izlemeye başlayan yerel yönetimler, aynı süreçte merkezi hükümetlere karşı hem idari hem de mali açılardan özerkleşir. Geç sanayileşen ülkelerin yerel yönetimleriyle 1980 sonrasında güçlenir ve özel sektör yanlısı politikaların yanı sıra refah devleti uygulamalarını üstlenerek sosyal harcamalara ciddi kaynak ayırır. Kentsel altyapı yatırımları da yerel yönetimlerin önemli kaynak ayırdıkları konuların başında gelir. Dolayısıyla, geç sanayileşmiş ülkelerde Castells'in tartıştığı tarzda "kolektif tüketim" sürecinin 1980 sonrasında geliştiğini iddia edebiliriz. Bu nedenle, kentsel altyapı ve toplu konuta devlet yatırımlarının artmasını, Harvey'den yola çıkarak, sermayenin yaşadığı krize üretilen bir cevap olarak değerlendirmek tek başına açıklayıcı olmayabilir. Zira, Çin ve Hindistan gibi geç sanayileşmiş ülkelerle ilgili yapılan çalışmalar gerek kentsel mekânın şekillenmesinde gerek devletlerin yeniden ölçeklendirilmesi süreçlerinde piyasa aktörlerinden ziyade merkezi devletlerin daha önemli roller üstlendiklerinin altını çizer (örn. Kennedy, 2017). Dolayısıyla Türkiye, Brezilya, Çin, Kore gibi ülkelerdeki dönüşümü "Keynesyen dönemden neoliberalizme geçiş" paradigmasıyla açıklamaya çalışmak, yaşanan dönüşümün karmaşıklığını anlamakta yeterli olmayabilir (Bayırbağ, 2013; Klink, 2013; Park, 2013; Park vd. 2012). Post-kolonyal çalışmalarda gelişmiş-geç sanayileşmiş ülkeler

gibi ayrımları sorgulayarak kentsel siyaseti anlamak için yeni bir çerçeve sunmayı amaçlar. Zira, bu tür ayrımlar kentler arasında belirli bir hiyerarşi oluşturur. Roy, “Anglosakson modelin”, küresel güney kentlerini enformelleşme, yoksulluk, gecekondulu, geri kalmışlık gibi konularla özdeşleştirerek aslında “yokluk” ve “ötekilik” üzerinden kendini kurduğunu belirtir (2011, 2009). Robnson, küresel kent literatürünün kentler arasında hiyerarşi kurduğunu, diğer kentleri ikincilleştirdiğini ve bu nedenle küresel kent dışındaki kentlerin (örneğin Afrika kıtasında yer alan), araştırmacılarca çalışılmaya değer bulunmadığını iddia eder. Kentler arasındaki hiyerarşiyi aşmak için her kenti ayırım yapmaksızın “sıradan kentler” (*ordinary cities*) olarak çalışmayı önerir (Robnson, 2006). Ayrıca, Robnson’a göre, “Küresel Kuzey” ve “Küresel Güney” ülke kentlerini karşılaştırarak çalışmak, kentler arasında kurulan hiyerarşileri yıkmak için elverişli bir yöntemdir. Bu perspektiften yapılan çalışmaların sayısı giderek artmaktadır (Bunnell, 2015; Liu, 2012; Ren ve Luger, 2015). Post-kolonyal çalışmalar ayrıca, küreselleşme süreçlerinin kuzeyden-güneye doğru tek yönlü işlemeyebileceğini, hem güney ülkelerinin aralarındaki hem de kuzey-güney ülkeleri arasındaki karşılıklı etkileşimlere dayalı karşılaştırmalı çalışmalara alan açılması gerektiğini iddia eder (Schindler, 2017). Yine de bu çalışmalar, yer yer partikülarist eğilimler taşımakta ve küresel düzeyde farklı coğrafyalardaki benzer gelişmeleri göz ardı etmektedir. Post-kolonyal gelenek içinden yapılan karşılaştırmalı analizler çoğunlukla farklılıkları ön plana çıkartır ve bu farklılıkları özcü bir şekilde tartışır.

Son yıllarda geç sanayileşmiş ülkeler üzerine yapılan politik ekonomi eksensli çalışmalardaki temalar ve konular, Türkiye kentleşmesiyle ilgili çalışmalar için de katkı sunabilir. Bu tema ve konular, Türkiye üzerine olan politik ekonomi yönelimli çalışmalarda kendine yer bulmaya başlamıştır. Türkiye’de de merkezi devlet, 1980 sonrası hayata geçirilen yerel yönetim reformlarına rağmen yerel düzeyde etkili olmaya devam etmektedir. Bu durum Türkiye kentsel siyasetini anlamak için geç gelişmiş ülke deneyimleriyle karşılaştırmayı gerekli kılar (Savaşkan, 2017). Örneğin, Türkiye’de yerel yönetimler, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında gelirleri açısından merkezi hükümete oldukça bağımlıdır. Oysa, kurumsalcı perspektif kentsel siyaset alanına yüksek derecede özerklik atfeder. Bu durum, ABD’de federal sistemden, Avrupa ülkelerindeki yerelleşme eğiliminden kaynaklanır. ABD’de yerel yönetimler yetki ve gelirleri açısından merkezi hükümet karşısında oldukça özerktir ve gelirlerinin büyük bölümünü sermaye kesiminden alınan yerel vergiler oluşturur. Dolayısıyla yerel yönetimler sermaye gruplarına bağımlıdır. Türkiye gibi birçok ülkede yerel yönetimlerin gelirlerinin büyük bölümü genel bütçeden aktarılan paylardan oluşur. Sonuçta, kentsel karar alma süreçlerinde sermaye kesimlerinin yanı sıra merkezi yönetim ve ulusal aktörler ön plana çıkabilmektedir. Örneğin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin (İBB) gelirlerinin

yaklaşık %75'i merkezi yönetimden aktarılan paylardan oluşmaktadır. İstanbul'da yürütülen büyük ölçekli projeler merkezi hükümet tarafından gerçekleştirilmektedir. İmar ve planlama konularında TOKİ'nin ve 2011 yılında kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yetkilerinin yerel yönetimler aleyhine artırılması merkezi hükümetin gücünü artırmaktadır (Şahin, 2019; 2017; Övgün, 2016). İBB ihalelerini kazanmak için bile merkezi hükümetle kurulan ilişkiler belirleyicidir. (Savaşkan, 2018). Büyükşehir belediye meclislerinin işleyişiyle ilgili on kentte yapılan bir alan araştırmasında, İBB meclis üyeleri araştırmanın yapıldığı diğer kentlerdeki üyelere kıyasla daha zor ulaşılabilir olmuş ve dışa daha kapalı tavır sergilemişlerdir (Demiroğlu ve Okutan, 2015: 207). Aynı araştırmanın genel değerlendirmesinde, İstanbul'daki mega projeler ve kentsel dönüşüm meselelerinin meclisin gerilimli ve çatışmalı işleyişine neden olduğuna ve burada "merkezden yönetim" modelinin uygulandığına dair tespit dikkat çekicidir. (Erder, İncioğlu ve Semerci, 2015: 280). Bununla birlikte, merkezi hükümetin yerele müdahale mekanizmaları kentsel politikanın koşullarından etkilenebilir, çeşitlilik gösterebilir, merkezi hükümetin müdahale kapasitesinin sınırlarının yerelden yerele değişmesine neden olabilir (Goldfrank ve Schrank, 2009). Dolayısıyla, kentsel düzeydeki ittifak ve çatışmaları, bu çatışmaların merkezi hükümetle eklemlenme mekanizmalarını analiz etmek önemlidir.

Türkiye'de merkezi devlet müdahaleleri, kuralların netleşmesi ve formelleşmesi yerine karşılıklılık temelli ilişkilerin alanını genişletmiştir. Bu durum kendisini kentsel siyaset alanında da gösterir. Türkiye'de tarihsel olarak devam eden enformel temelli ilişki ağlarını anlamak için hem "gri alan" kavramsallaştırması hem de Türkiye'de gecekondular ve gecekondular etrafındaki ilişkileri temel alan literatür, özellikle kurumsalcılık temelinde gelişen analiz için, yararlı olabilir. Yiftachel, gri alan kavramsallaştırmasını güney ülkelerindeki enformel ve muğlak süreçler içeren, güç ilişkileri temelinde şekillenen kentleşme deneyimini açıklamak için kullanır. Özellikle küresel güney-doğuda günümüz geç kapitalist / milliyetçi döneminin kentsel bölgelerini niteleyen "gri alanları", yasallığın / onaylanmanın / güvenli alanların aydınlığı ile tahliyenin / yıkımın / ölümün karanlığı arasında kalan alanlar olarak tanımlar (2009a: 90). Gri alanlar, devlet kurumlarının ve kent planlarının görüşünün kısmen dışında, formel kent, politika ve ekonominin "gölgesinde" kalan gruplar, kurumlar, konutlar, topraklar ve ekonomileri içerir (Yiftachel, 2009a: 89). Kamunun bu alanlara yönelik politikasını "gri alan yaratma" (*gray spacing*) olarak niteler. Bu alanlar genellikle sessizce tolere edilir, ancak bir yandan bu alanların barındırdığı farz edilen tehlike, suçluluk, bulaşıcılık üzerinden buraları küçük gören bir söylem geliştirilir. "Gri alan yaratma" sürecinde "kabul

edilen” ile “reddedilen” arasındaki sınır sürekli değişir ve bu alanlarda yaşayan herkes belirsizlik içeren, istikrar ve gelişmeden uzak plansız kentsel alanlarda yaşayanlar olarak kalır (2009b: 243).

Bu çalışmada örneklediğimiz ve temel bulgularını aktardığımız Türkiye’de gecekonduyu yazını, ülke kentleşmesinin ve siyasetinin özgün unsurlarına dikkat çekmiştir. Yiftachel’in “gri alanlar” kavramsallaştırması ya da güney ülkelerindeki günümüz kentleşme deneyimini betimleyen enformellik, muğlaklık, belirsizlik terimleri her ne kadar gecekonduyu deneyimini anımsatsa da, bugün “gecekonduyu siyasetinin sona erdiği” (Erder, 2015) bir dönemde gözlemlenen kentleşme dinamiklerinin rasyonel planlama ilkeleri ve formel süreçlerle açıklanması zordur. Muğlaklık, enformalite, esneklik gibi nitelermeler Türkiye kentleşmesini neoliberalleşme eksenli okuyan çalışmalarda da sıklıkla yapılır (Balaban, 2013; Kuyucu, 2014). Bu durumda, neoliberal kentleşmenin enformel ve muğlak işleyişini Türkiye kentleşme deneyiminin tarihselliği içinde açıklayabilmek için gecekonduyu yazınının çözümlemeleri yol gösterebilir.

2000’lerin başlarına kadar Türkiye’de kentleşme ve kentsel siyaset yazınında önemli yer tutan gecekonduyu, enformel kentleşme ve etrafında gelişen özellikle kökene dayalı ilişki ağlarının kentsel siyaset ve kent ekonomisi üzerine etkisi günümüzde de gözlenir. Doğan’ın (2019), eski bir gecekonduyu mahallesi olan İstanbul Kağıthane Sanayi Mahallesi’ne dair bulguları hemşehricilik ağlarının nasıl siyasi ve ekonomik sermayeye dönüştürüldüğünü aktarır. Özellikle 2007 sonrasında gündeme gelen ve hızla faaliyete geçen kentsel dönüşüm projelerini mahallede küçük girişimciler ve yerel müteahhitler üstlenirler. Bu “yeni müteahhitler” grubu inşaat alanına girmek içinse yereldeki parti ağlarını kullanırlar. Doğan’ın Sanayi Mahallesi örneğinde sunduğu anlatı Erder’in Ümraniye’de 1990’larda, Işık ve Pınarcıoğlu’nun Sultanbeyli’de 2000’lerin başında tespit ettikleri, enformel kentleşme dinamiklerinin siyasal ve ekonomik olarak “kazanan” ya da “yükselen” haneler/aileler yarattığı tespitiyle örtüşür.

Sonuçta, her ne kadar 2000’lerden sonra gecekondunun/enformel kentleşmenin gizil olarak desteklendiği ya da görmezden gelindiği siyaset açık politikalarla sonlandırılmış görünse de, 1950’lerden beri Türkiye’nin büyük kentlerinde siyaseti ve kentleşmeyi belirleyen, 1980 sonrasıya oldukça seçici bir şekilde işleyen enformel ilişki ağlarına dayanan “siyaset yapma biçimi” günümüzde de geçerlidir. Bu noktada, enformel ilişki ağlarının aslında kıra özgü toplumsal dayanışma biçimlerine dayandığını vurgulayan, bu ilişkilerin kentte hangi mekanizmalarla ve dinamiklerle sürdürüldüğünü analiz eden çalışmalar önemini korur (Güneş Ayata, 1992, 1990).

Türkiye’de gecekondulu-enformellik-klientelizm üçgeninde kurulan yazın yeni kurumsalcı yaklaşım içinde değerlendirilebilir. Hatırlanacağı üzere yeni kurumsalcılık, kurumu siyasal davranışları biçimlendiren kurallar, yapılar, değerler, gelenekler, normlar olarak tanımlar. Bu tanımlama formel ve enformel alanları içermesi ve kurumların makro toplumsal, ekonomik, siyasal, toplumsal, tarihi yapılar içerisinde pekiştiğini ortaya koyması nedeniyle önemlidir. Kurumsal çerçeveler “işlerin nasıl görüldüğünü” belirler (Lowndes ve Roberts, 2013). Bu ifade, yukarıda bahsedilen “siyaset yapma biçimi”ni karşılar. Yeni kurumsalcı yaklaşım içerisinde sosyolojik ve tarihsel analiz çerçeveleri Türkiye kentsel siyasetinde “iş görürken” hangi toplumsal grupların nasıl, hangi kaynaklarla dahil olduğunu açıklamak veya bazı “iş görme biçimlerinin” neden değişmediğini ya da hangi toplumsal süreçler sonucunda değişimin mümkün olabildiğini açıklamak için faydalı olabilir. Türkiye kentsel siyaset ve kentleşme yazınının kabaca son on yılı gecekondulu siyasetinin sonunu ilan ederken kentsel dönüşüm üzerinden, neoliberalleşme sürecine bağlı yeni bir kentleşme politikası anlatısı kurmuştur. Ancak örneğin, Mayıs 2018’de 3194 sayılı İmar Kanunu’na eklenen geçici maddeyle 31 Aralık 2017’den önce ruhsatsız ya da ruhsat ve eklerine aykırı olarak yapılan yapıların imar barışı kapsamına alınması ve Mart 2019 itibarıyla bu aftan yararlanmak için on milyon üzerinde vatandaşın başvuru yapmış olması Türkiye kentlerinde enformel yapılaşmanın, muhtemelen eski iş görme biçimleriyle, yoğun ve belirleyici olarak devam ettiğini gösterir. Dolayısıyla, kurumsal çerçeveler tarihsel, ekonomik, siyasal yapılar içine gömülüdür ve değişime direnmektedir.

Sonuç

Bu makalede, Türkiye’de 2000 sonrası önem kazanan kentsel siyaset literatürü, konuyla ilgili uluslararası çalışmaları temel alarak değerlendirilmiştir. Çalışma herhangi bir yaklaşımın ya da kuramsal temelin eksikliğini ya da üstünlüğünü göstermeyi amaçlamamıştır. Türkiye’de kentsel siyaset literatürünün geçmişten günümüze gelişimini ve ele aldığı temaları uluslararası yazının geliştiği yönleri ve açılımları da göz önüne alarak değerlendirip, Türkiye alanyazının önündeki gelişme yönleri veya potansiyeli üzerine bir tartışmaya girilmiştir. Türkiye kentsel siyaset literatürü iki kuramsal yaklaşım temelinde ele alınmıştır. Bu makalede değinilen çalışmalar bu iki yaklaşım bağlamında sınıflandırılmış ve değerlendirilmiştir. Kentsel siyasetle ilgili çalışmalar tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ağırlıklı olarak politik ekonomi ve kurumsalcılık temelli yaklaşımlar çerçevesinde ilerlemiştir. Birbirine çok da temas etmeden ilerleyen bu iki koldan biri olan politik ekonomi yönelimli çalışmalar, daha çok kentsel siyaseti şekillendiren küreselleşme ve neoliberal-

lizm gibi yapısal faktörlere ve başta özel sektör, merkezi hükümet, yerel yönetimler olmak üzere çeşitli aktörler arasındaki güç ilişkilerine odaklanır. Neoliberalizm, devletlerin yeniden ölçeklendirilmesi, kentsel kriz gibi kuramsal çerçeveler kullanan politik ekonomi temelli çalışmalar, başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerde gerçekleşen kentsel dönüşüm, soylulaştırma, özelleştirme, kamu-özel sektör ortaklıkları ve dönüşümün yarattığı eşitsizliklere yönelik ortaya çıkan kentsel toplumsal hareketler gibi konulara odaklanır. Kurumsalcı yaklaşımsa, kurumsal yapıların en az yapısal faktörler ve aktörler arası ittifak ve çatışmalar kadar kentsel siyaseti biçimlendirdiğini iddia eder. Merkezi ve yerel yönetimler arasında değişen güç ilişkileri, büyükşehir belediye sistemi, belediye meclisleri, yerel düzeyde yönetim mekanizmaları gibi temalar, kentsel siyasetin kurumsal mimarisini çalışanlar için önemli temalar olarak kendilerine yer bulur.

2000’li yıllarda kentleşmenin küresel bir olgu olarak ortaya çıkması (Brenner, 2013), geç sanayileşmiş ülkelerin özgün deneyimleri üzerine yeni bir literatürün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye’deki dinamiklerin benzer tarihsel ve ekonomik gelişme düzeylerinin olduğu ülkelerle karşılaştırılmalı bir şekilde analiz edilmesi kentsel siyaset çalışmalarına önemli katkı yapma potansiyeline sahiptir. Türkiye’deki kurumsal çalışmalarsa daha çok formel yapıların analizine odaklanmıştır. Örneğin, yönetim kavramı etrafında yapılan çalışmalar, sosyolojik bakış açısından ziyade uluslararası örgütlerin normatif idealleri ve ilkeleri etrafında gelişen tartışmalarla sınırlı kalmıştır. Kentsel rejim analizi ve tarihsel kurumsalcılık temelli yaklaşımlar Türkiye’de kurumsalcı çalışmalar içinde çok ilgi görmemiştir. Oysa ki bu iki çerçeve, kurumları, formel yapılarının ötesinde enformel ilişki ağları, normlar ve güç ilişkileri ve tarihsel arka planı da göz önünde bulundurarak analiz etme olanakları sunmaktadır.

1980 sonrasında dünyada ve Türkiye’de ulus-altı yönetim birimlerinin (bölge, kent yönetimlerinin) önemi ve ekonomiye etkisi artmıştır. Türkiye’deki 1980 sonrası yerelleşme-merkezileşme tartışmaları bazen birbiriyle çelişen, bazen birbirini tamamlayan ulusal ve uluslararası dinamiklerin etkisinde gelişmiştir. Özellikle 2000 sonrasında yerel yönetim sisteminde ve kentsel politikalarda köklü değişimler yaşanmıştır. Bu değişimleri küresel neoliberalizmin etkisi altında geliştirilen ulusal politikalar (örneğin kentsel dönüşüm politikası) olarak değerlendirmek mümkündür. Öte yandan, yaşanan bu köklü değişim içinde geçmişten günümüze aktarılan “kurumların” (normlar, değerler, ilişki ağları, ilişki kurma biçimleri) politika çıktılarına ve kentsel mekânın dönüşümüne etkisi ve önemi dikkate alınmalıdır. Her ne kadar gecekonduların terk edildiği bir dönemde (Erder, 2015) olsak da, gecekondular ve gecekondular etrafında gelişen ilişki ağları ve kentsel siyaset, günümüzü anlamak için önemli. Enformel ilişki ağlarının devam eden önemi, seçim siyaseti

ve bu seçim siyasetinin daha çok “gri alanlarda” yürütülmesi, siyasi partilerin yerel düzeydeki karar-alma mekanizmalarında önemli aktörler olarak ortaya çıkması, kentsel siyaseti şekillendirmede merkezi devletin devam eden önemi ve bu merkezi devlet müdahalelerin formel ilişki biçimlerinden ziyade karşılıklı temelli ilişkilere alan açması, Türkiye’de kentsel siyaset dinamiklerinin başlıca faktörleri olarak önemini korumaktadır. Yukarıda tartıştığımız üzere, kentsel siyaset literatüründe hem uluslararası düzeydeki ekonomik, siyasi ve toplumsal gelişmelere dikkat çeken hem de Türkiye’nin tarihselliğini göz önünde bulunduran çalışmalar mevcuttur. Bu bağlamda, kentsel siyaseti şekillendiren bu faktörlerin geç sanayileşmiş ülke deneyimlerine yönelik politik ekonomi temelli çalışmalarla daha fazla etkileşim içinde olması var olan çalışmalara önemli katkılarda bulunacaktır.

Kaynakça

- Aksu Çam, Çiğdem, *Yerelleşme ve Yerel İktidar: Edirne Alan Çalışması*, Beta, İstanbul 2012.
- Arıkboğa, Erbay, “Büyükşehir Belediye Meclislerindeki Temsil Adaletsizliğinin Coğrafi ve Siyasi Görünümleri”, *Siyasal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 2, 2014, s. 35-61.
- Arıkboğa, Erbay, “Yerel Yönetimlerde Temsil ve Kadın Üyeler: Kadın Adayların Önündeki Görünmez Engeller”, *Türk İdare Dergisi*, S. 463-464, 2009, s. 15-43.
- Aydiner, Tolga, “Pseudo Bir Kavram Olarak Yerel”, *Memleket Siyaset Yönetim*, C. 14, S.31, 2019, s. 53-92.
- Ataöv, Anlı ve Ayda Eraydın, “Different Forms of Governance: Responses of Two Metropolitan Regions in Turkey to State Restructuring”, *Urban Affairs Review*, C. 47, S.1, 2011, s. 84-128.
- Balaban, Osman, “Neoliberal Yeniden Yapılanmanın Türkiye Kentleşmesine Bir Diğer Armağanı: Kentsel Dönüşümde Güncelin Gerisinde Kalmak”, *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali* (Ed. Ayşe Çavdar ve Pelin Tan), Sel, İstanbul 2013, s. 51-78.
- Bartu Candan, Ayfer ve Biray Kolluoğlu, “Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and a Public Housing Project in Istanbul”, *New Perspectives on Turkey*, S. 39, 2008, s. 5-46.
- Bartu Candan, Ayfer ve Cenk Özbay (Ed.) *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar*, 2. Baskı, Metis, İstanbul 2019.
- Bayırbağ, Mustafa K. ve Mehmet Penpecioğlu, “Urban Crisis: Limits to Governance of Alienation”, *Urban Studies*, C. 54, S. 9, 2017, s. 2056-2071.

- Bayırbağ, Mustafa K., “Continuity and Change in Public Policy: Redistribution, Exclusion and State Rescaling in Turkey”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 37, S. 4, 2013, s. 1123-1146.
- Bayırbağ, Mustafa K., “Local Entrepreneurialism and State Re-scaling in Turkey”, *Urban Studies*, C. 47, S. 2, 2010, s. 363-385.
- Bengtsson, Bo, “Housing Politics and Political Science”, *Sage Handbook of Housing Studies*, (Ed. David F. Clapham, William A. V. Clark ve Kenneth Gibb), Sage, London 2012, s. 206-230.
- Bezmez, Dikmen, “The Politics of Urban Waterfront Regeneration: The Case of Haliç (Golden Horn), Istanbul”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 32, S. 4, 2008, s. 815-840.
- Boran, Behice, *Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1945.
- Brenner, Neil, “Theses on Urbanization”, *Public Culture*, C. 25, S. 1, 2013 s. 85-114.
- Brenner, Neil, *New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood*, Oxford, Oxford ve New York 2004.
- Brenner, Neil, Jamie Peck ve Nik Theodore, “Variegated Neoliberalization: Geographies, Modalities, Pathways”, *Global Networks*, C. 10, S. 2, 2010, s. 182-222.
- Brenner, Neil ve Nik Theodore, “Cities and Geographies of Actually Existing Neoliberalism”, *Antipode*, C. 34, S. 3, 2002, s. 349-379.
- Buğra, Ayşe ve Osman Savaşkan, *Türkiye’de Yeni Kapitalizm: Siyaset, Din ve İş Dünyası*, (Çev. Bülent Doğan), 3. Baskı, İletişim, İstanbul 2015.
- Buğra, Ayşe (1998), “The Immoral Economy of Housing in Turkey”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 22 S. 2, 1998, s. 303-317.
- Bunnell, Tim, “Antecedent Cities and Inter-referencing Effects: Learning from and Extending beyond Critiques of Neoliberalism” *Urban Studies*, C. 52, S. 11, 2015, s. 1983-2000.
- Castells, Manuel, *The Urban Question: A Marxist Approach*, Edward Arnold, Londra 1977.
- Cengiz, Kurtuluş, *Yav İşte Fabrikalaşak: Anadolu Sermayesinin Oluşumu: Kayseri-Hacılar Örneği*, İletişim, İstanbul 2013.
- Collier, Ruth Berins ve David Collier, *Shaping the Political Arena: Critical Junctures, the Labor Movement, and Regime Dynamics in Latin America*, University of Notre Dame, Indiana 2002.

- Çelenk, Ayşe Aslıhan, “Europeanization and Administrative Reform: The Case of Turkey”, *Mediterranean Politics*, C. 14, S. 1, 2009, s. 41-60.
- Çınar, Tayfun, Can Umut Çiner ve Ozan Zengin, *Büyükşehir Yönetimi Bütünleştirme Süreci*, TODAİE, Ankara 2009.
- Çitci, Oya, *Yerel Yönetimlerde Temsil. Belediye Örneği*, TODAİE, Ankara 1989.
- Çiner, Can Umut ve Ozan Zengin, “Türkiye’de Belediye Sisteminin 2000’li Yıllarda Yeniden Yapılandırılması: Demokrasi ve Etkinlik Açısından Bir Değerlendirme”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 37, S. 3, 2019, s. 439-470.
- Dahl, Robert, *Who Governs?: Democracy and Power in the American City*, Yale University, New Haven 1961.
- Davies, Jonathan S., “Conjuncture or Disjuncture? An Institutional Analysis of Local Regeneration Partnerships in the UK”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C.28, S. 3, 2004, s. 501-734.
- Davies, Jonathan S. ve David L. Imbroscio (Ed.), *Theories of Urban Politics*, Sage, Los Angeles 2009.
- Davies, Jonathan S. ve Jessica Trounstine, “Urban Politics and the New Institutionalism”, *The Oxford Handbook of Urban Politics*, (Ed. John, Peter, Karen Mossberger ve Susan E. Clarke), Oxford University, New York 2012, s. 51-70.
- Demiroğlu Topal, Elif ve Muhammet Erdal Okutan, “Büyükşehir Belediye Meclisinin Yapısı, İşleyişi ve Yerel Demokrasi: İstanbul Örneği”, *Yerel Demokrasi Sorunsalı. Büyükşehir Belediye Meclisleri Yapısı ve İşleyişi*, (Ed. Pınar, Semerci Uyan), Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2015, s. 205-221.
- Deniz, Mehmet Baki, “Kent Hakkı Tartışması Etrafında Türkiye’de Kentsel Toplumsal Hareketler: İstanbul Başbüyük ve Ankara Dikmen Vadisi Örnekleri”, *Türkiye’nin Büyük Dönüşümü: Ayşe Buğra’ya Armağan*, (Ed. Osman Savaşkan ve Mehmet Ertan), İletişim, İstanbul 2018, s. 175-195.
- Doğan, Sevinç, *Mahalledeki AKP: Parti İşleyişi, Taban Mobilizasyonu ve Siyasal Yabancılaşma*, 5. Baskı, İletişim, İstanbul 2019.
- Doğan, Ali Ekber, *Eğreti Kamusalılık: Kayseri Örneğinde İslamcı Belediyecilik*, İletişim, İstanbul 2007.
- Eder, Mine ve Özlem Öz, “Rendering Istanbul’s Periodic Bazaars Invisible: Reflections on Urban Transformations and Contested Spaces”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 36, S. 2, 2012, s. 297-314.

- Erder, Sema, Nihal İncioğlu ve Pınar Uyan Semerci, “Büyükşehir Belediye Meclislerinin Yapısı, İşleyişi ve Yerel Demokrasi: Genel Değerlendirme”, *Yerel Demokrasi Sorunsalı: Büyükşehir Belediye Meclisleri Yapısı ve İşleyişi* (Ed. Semerci, Pınar Uyan), Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2015, s. 273-283.
- Erder, Sema ve Nihal İncioğlu, *Türkiye’de Yerel Politikanın Yükselişi*, 2. Baskı, Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2008.
- Erder, Sema, *İstanbul Bir Kervansaray (Mı?): Göç Yazıları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2015.
- Erder, Sema, *Ümraniye: İstanbul’a Bir Kent Kondu*, İletişim, İstanbul 1996.
- Erenüsü, Sinan ve Ozan Karaman, “The Work of a Few Trees: Gezi, Politics and Space”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C.41, S.1, 2017, s. 19-36.
- Falleti, Tulia G., *Decentralization and Subnational Politics in Latin America*, Cambridge University, New York 2010.
- Friedmann, John, “The World City Hypothesis”, *Development and Change*, C. 17, S. 1, 1986, s. 69-83.
- Genç, Fırat, “Kent Çalışmaları ve Antropoloji”, *Kültür Denen Şey: Antropolojik Yaklaşımlar* (Ed. Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay), Metis, İstanbul 2018, s. 102-125.
- Gençay, Mahir, *Gecekondu Problemi*, İmar ve İskan Bakanlığı, Ankara 1962.
- Goldfrank, Benjamin ve Andrew Schrank, “Municipal Neoliberalism and Municipal Socialism: Urban Political Economy in Latin America”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 33, S. 2, 2009, s. 443-462.
- Gough, Jamie, “Changing Scales and Changing Class Relations: Variety and Contradiction in the Politics of Scale”, *Political Geography*, C. 23, S. 2, 2004, s. 185-211.
- Göymen, Korel, *Türkiye’de Yerel Yönetişim ve Yerel Kalkınma*, Boyut, İstanbul 2010.
- Göymen, Korel, “Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yönetişim: Gereksinmeler, Önergeler, Yönelimler”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C. 9, S. 2, 2000, s. 3-13.
- Güler, Birgül Ayman, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi: Yapısal Uyarılama Politikaları 1980-1995*, 3. Baskı, İmge, Ankara 2016.
- Güneş-Ayata, Ayşe, “Kasabada Politika ve Politikacı”, *Toplum ve Bilim*, C. 50, 1990, s. 97-110.

- Güneş-Ayata, Ayşe, “Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik“, *Toplum ve Bilim*, C. 51, 1991, s. 89-101.
- Güneş-Ayata, Ayşe, *CHP (Örgüt ve İdeoloji)*, Gündoğan, Ankara 1992.
- Gürakar, Esra, *Kayıрма Ekonomisi: AKP Döneminde Kamu İhaleleri*, 3. Baskı, İletişim, İstanbul 2019.
- Gürcan, Efe Can ve Efe Paker (Ed.), *Challenging Neoliberalism at Turkey’s Gezi Park. From Private Discontent to Collective Class Action*, Palgrave Macmillan, New York 2015.
- Hall, Peter A. ve Rosemary C. R. Taylor, “Political Science and the Three New Institutionalisms”, *Political Studies*, C. 44, S. 5, 1996, s. 936-957.
- Harvey, David, *The Enigma of Capital and the Crisis of Capitalism*, Profile, Londra 2010.
- Harvey, David, *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford University Press, Oxford; New York 2005.
- Harvey, David, *The Limits to Capital*, The University of Chicago Press, Chicago 1984.
- Hemer, Oscar ve Hans-Ake Persson (Ed.), *In the Aftermath of Gezi. From Social Movement to Social Change*, Palgrave Macmillan, Cham 2017.
- Hunter, Floyd, *Community Power Structure: A Study of Decision Makers*, University of North Carolina Press, Chapel Hill 1953.
- Işık, Oğuz ve M. Melih Pınarcıoğlu, *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, 11. Baskı, İletişim, İstanbul 2018.
- Jessop, Bob, “Spatial Fixes, Temporal Fixes and Spatio-Temporal Fixes”, *David Harvey: A Critical Reader* (Ed. Noel Castree ve Derek Gregory), Blackwell, Oxford ve Malden 2006, s. 142-166.
- Jessop, Bob, “The Entrepreneurial City: Re-imaginig Localities, Re-designing Economic Governance, or Re-structuring Capital?”, *Transforming Cities: New Spatial Divisions and Social Transformations*, (Ed. Jewson, Nick ve Susanne MacGregor), Routledge, Londra, 1997, s. 28-41.
- Joppien, Charlotte , *Municipal Politics in Turkey: Local Government and Party Organization*, Routledge, Londra ve New York 2018.
- Kjaer, Anne Mette, “Governance and the Urban Bureaucracy”, *Theories of Urban Politics*, (Ed. Jonathan S. Davies ve David L. Imbroscio), Sage, Londra 2009, s. 137-152.

- Karaman, Ozan, “Urban Renewal in Istanbul: Reconfigured Spaces, Robotic Lives”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 37, S. 2, 2013, s. 715-733.
- Keleş, Ruşen, *Kentleşme Politikası*, 16. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara 2018.
- Kemeny, Jim, *From Public Housing to the Social Market. Rental Policy Strategies in Comparative Perspective*, Routledge, Londra, New York 1995.
- Kennedy, Loraine, “State Restructuring and Emerging Patterns of Subnational Policy-making and Governance in China and India”, *Environment and Planning C: Politics and Society*, C. 35, S. 1, 2017, s. 6-24.
- Keyder, Çağlar ve Ayşe Öncü, “Globalization of a Third-World Metropolis: Istanbul in the 1980s”, *Review: Fernand Braudel Center*, C. 17, S. 3, 1994, s. 383-421.
- Keyder, Çağlar, “Capital City Resurgent: Istanbul since the 1980s”, *New Perspectives on Turkey*, C. 143, 2015, s. 177-186.
- Keyder, Çağlar, “Globalization and Social Exclusion in Istanbul”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 29, S. 1, 2005, s. 124-134.
- Keyder, Çağlar (Ed.), *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında*, (Çev.Sungur Savran), 4. Baskı, Metis, İstanbul 2013.
- Kıray, Mübeccel, *Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, DPT, Ankara 1964.
- Kıray, Mübeccel, *Kentleşme Yazıları*, 3. Baskı, Bağlam, İstanbul 2007.
- Kili, Suna, *Çayırhan: Bir Orta Anadolu Köyünde Toplumsal Değişme ve Siyasal Davranış*, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 1978.
- Klink, Jeroen, “Development Regimes, Scales and State Spatial Structuring: Change and Continuity in the Production of Urban Space in Metropolitan Rio de Janeiro”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 37, S. 4, 2013, s. 1168-1187.
- Kurtoğlu, Ayça, *Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği*, İletişim, İstanbul 2004.
- Kurtuluş, Hatice (Ed.), *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, 2. Baskı, Bağlam, İstanbul 2016.
- Kuyucu, Tuna ve Özlem Ünsal, “Urban Transformation as State-led Property Transfer: An Analysis of Two Cases of Urban Renewal in Istanbul”, *Urban Studies*, C. 47, S. 7, 2010, s. 1479-1499.

- Kuyucu, Tuna ve Didem Daniş, “Similar Processes, Divergent Outcomes: A Comparative Analysis of Urban Redevelopment Projects in Three Turkish Cities”, *Urban Affairs Review*, C. 51, S. 3, 2015, s. 381-413.
- Kuyucu, Tuna, “Law, Property and Ambiguity: The Uses and Abuses of Legal Ambiguity in Remaking Istanbul’s Informal Settlements”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 38, S. 2, 2014, s. 609-627.
- Liu, Cathy Yang, “From Los Angeles to Shanghai: Testing the Applicability of Five Urban Paradigms”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 36, S. 6, 2012, s. 1127-1145.
- Logan, John R. ve Harvey L. Molotch, *Urban Fortunes: The Political Economy of Place*, University of California Press, Berkeley, CA 1987.
- Lowndes, Vivien , “New Institutionalism and Urban Politics”, *Theories of Urban Politics*, (Ed. Jonathan S. Davies ve David L. Imbroscio), Sage, Londra 2009, s. 91-105.
- Lowndes, Vivien, “Rescuing Aunt Sally: Taking Institutional Theory Seriously in Urban Politics”, *Urban Studies*, C. 38, S. 11, 2001, s. 1953-1971.
- Lowndes, Vivien ve Mark Roberts, *Why Institutions Matter. The New Institutionalism in Political Science*, Red Globe, Londra 2013.
- Mossberger, K., Susan E. Clarke ve Peter John (Ed.), *The Oxford Handbook of Urban Politics*, Oxford University Press, New York 2012.
- Ozankaya, Özer, *Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1971.
- Öncü, Ayşe (2010), “Narratives of Istanbul’s Otoman Heritage”, *Spatial Conceptions of the Nation: Modernizing Geographies in Greece and Turkey*, (Ed. Nikiforos Diamandouros, Thalia Dragonas ve Çağlar Keyder), I.B. Tauris, Londra 2010, s. 195-218.
- Öncü, Ayşe, “The Politics of the Urban Land Market in Turkey”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 12, S. 1, 1988, s. 38-64.
- Övgün, Barış, “Kamu Yönetimi Reformunda bir Açmaz: Yerelleşme mi, Merkezileşme mi?”, *Mülkiye*, C. 40, S. 3, 2016, s. 159-179.
- Özkırımlı, Umut (Ed.), *The Making of a Protest Movement in Turkey. #occupygezi*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2014.
- Park, Bayee-Gyoon, “State Rescaling in Non-Western Contexts”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 37, S. 4, 2013, s. 1115-1122.
- Park, Bayee-Gyoon, Richard Chill Hill ve Asato Saito (Ed.), *Locating Neoliberalism in East Asia: Neoliberalizing Spaces in Developmental States*, Blackwell, Oxford ve Malden 2012.

- Peck, Jamie ve Adam Tickell, “Neoliberalizng Space”, *Antipode*, C. 34, S. 3, 2002, s. 380-404.
- Peters, B. Guy ve Jon Pierre, “Developments in Intergovernmental Relations: Towards Multi-level Governance” *Policy & Politics*, C. 29, S. 2, 2001, s. 131-135.
- Pierre, Jon, “Models of Urban Governance. The Institutional Dimension of Urban Politics”, *Urban Affairs Review*, C. 34, S. 3, 1999, s. 372-396.
- Post, Alison E., “Cities and Politics in the Developing World”, *Annual Review of Political Science*, C. 21, 2018, s. 115-133.
- Ren, Julie ve Jason Luger, “Comparative Urbanism and the ‘Asian City’: Implications for Research and Theory”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C.3 9, S. 1, 2015, s. 145-156.
- Robinson, Jennifer, “Cities in a World of Cities: A Comparative Gesture”, *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 35, S.1, 2011, s. 1-23.
- Robinson, Jennifer, *Ordinary Cities: Between Modernity and Deveelopment*, Routledge, Londra 2006.
- Roy, Ananya, “The 21st-Century Metropolis: New Geographies of Theory”, *Regional Studies*, C. 43, S. 6, 2009, s. 819-830.
- Roy, Ananya ve Aihwa Ong (Ed.), *Worlding Cities: Asian Experiment and the Art of Being Global*, Wiley-Blackwell, Chichester ve Malden 2011.
- Sassen, Saskia, *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press, Princeton, N.J. 1991.
- Savaşkan, Osman, “Yerel Yönetimler ve Türkiye’de Hükümet ve İş Dünyası ilişkilerinin Değişen Dinamikleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Türkiye’nin Büyük Dönüşümü: Ayşe Buğra’ya Armağan*, (Ed. Osman Savaşkan ve Mehmet Ertan), İletişim, İstanbul 2018, s. 99-124.
- Savaşkan, Osman, “2000 sonrası Türkiye’inde Yerel Yönetimler Reform Süreci”, *Toplum ve Bilim*, S.141, 2017, s. 173-194.
- Schindler, Seth, “Towards a Paradigm of Southern Urbanism”, *City*, C. 21, S. 1, 2017, s. 47-64.
- Schüler, Harald, *Türkiye’de Sosyal Demokrasi: Particilik, Hemşehrlik, Alevilik*, (Çev. Yılmaz Tonbul), İletişim, İstanbul 1998.
- Semerci, Pınar Uyan (Ed.) *Yerel Demokrasi Sorunsalı: Büyükşehir Belediye Meclisleri Yapısı ve İşleyişi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015.

- Smith, Neil, “New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy”, *Antipode*, C. 34, S. 3, 2002, s. 427-450.
- Sorensen, Andre, “Taking Path Dependence Seriously. A Historical Institutionalist Research Agenda in Planning History”, *Planning Perspectives*, C. 30, S. 1, 2015, s. 17-38.
- Stone, Clarence N., *Regime Politics: Governing Atlanta, 1946-1988*, University Press of Kansas, Lawrence 1989.
- Şahin, Savaş Zafer, “The Urbanization Policy of Turkey: An Uneasy Symbiosis of Unimplemented Policy with Centralized Pragmatic Interventions”, *Turkish Studies*, C.20, S.4, s.599-618.
- Şahin, Savaş Zafer, “Türkiye’de Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısından Bugüne Mekânsal Planlama Mevzuatı ve Uygulamalarının Dönüşümü ve Etkileri”, *Memleket, Siyaset Yönetim*, C. 12, S. 28, 2017, s. 53-80.
- Şengül, Tarık, “Gezi Başkaldırısı Ertesinde Kent Mekanı ve Siyasal Alanın Yeni Dinamikleri”, *METU JFA*, C. 34, S.1, 2015, s. 1-20.
- Şengül, Tarık, *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*, 2. Baskı, İmge, Ankara 2009.
- Şenyapılı, Tansı, *Barakadan Gecekonduya: Ankara’da Kentsel Mekanın Dönüşümü*, 2. Baskı, İletişim, İstanbul 2016.
- Tekeli, İlhan, *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*, Tarih Vakfı Yurt, İstanbul 2010.
- Tuğal, Cihan, “Resistance Everywhere: The Gezi revolt in Global Perspective”, *New Perspectives on Turkey*, C.49, 2013, s.157-172.
- Tuğal, Cihan, “The Greening of Istanbul”, *New Left Review*, C.51, S. Mayıs-Haziran, 2008, s. 65-80.
- Varol, Muharrem, *Yerel Siyasetin Demokratikleşmesi*, Gündoğan, Ankara 1989.
- White, Jenny, *Türkiye’de İslamcı Kitle Seferberliği: Yerli Siyaset Üzerine Bir Araştırma*, (Çev. Esen Türey), Oğlak, İstanbul 2007.
- Yalçın-Riollet, Melike, “Coproduction of Participation Policies in Turkey: The Making of City Councils”, *Mediterranean Politics*, C. 24, S. 3, 2019, s. 338-355.
- Yasa, İbrahim, *Ankara’da Gecekondu Aileleri*, Sağlık Bakanlığı, Ankara 1966.
- Yiftachel, Oren, “Theoretical Notes on ‘Gray Cities’: The Coming of Urban Apartheid”, *Planning Theory*, C. 8, S. 1, 2009a, s. 88-100.
- Yiftachel, Oren, “Critical Theory and ‘Gray Space’. Mobilization of Colonized”, *City*, C.13, S. 2-3, 2009b, s. 240-256.

Yiğit Turan, Burcu, “Occupy Gezi Park. The Never-Ending Search for Democracy, Public Space, and Alternative City-Making”, *City Unsilences. Urban Resistance and Public Space in the Age of Shrinking Democracy*,(Ed. Jeffery Hou ve Sabine Knierbein), Routledge, New York 2017, s. 83-93.

Yörük, Erdem ve Murat Yüksel, “Class and Politics in Turkey’s Gezi Protests”, *New Left Review*, C.89, S. Eylül-Ekim, 2014, s.103-123.

Yörükhan, Turhan, *Gecekondu ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*, İmar ve İskan Bakanlığı, Ankara 1968.